

„Krisztusért járva követségben”

Tanulmányok a magyar baptista misszió
150 éves történetéből

SZERZŐK:

Bartha István	Gerzsenyi László
Győri Kornél	Kiss László
Kondacs Pál	Kovács Géza
Mészáros Kálmán	Ifj. Mészáros Kálmán
Nyúl Zoltán	Stumpf Jenő Béla
Zágoni Jenő	

SZERKESZTETTE:

Bereczki Lajos

BAPTISTA KIADÓ

Budapest, 1996.

Lektorálta:
BARCZA JÓZSEF

A szerkesztő munkatársa:
PÁNTYA IBOLYA

Felelős kiadó: Győri Kornél

ISBN 963 7116 49 4

Kiadja és forgalmazza:
A Baptistá Kiadó
1062 Budapest, Aradi u. 48.

Borítóterv: Mikes Balázs
Tördelőszerkesztő: Boltos Péter
Nyomtatás: 0 Pont Nyomda
Felelős vezető: Győri Énók

A baptista misszió kibontakozása Magyarországon (1873-1894)

„Az Úrtól lett ez, csodálatos a mi szemünkben” (Zsolt 118:23)

Bevezetés

A magyarországi baptisták történetének második korszakáról - amely 1873-tól 1894-ig tartott - el lehet mondanunk, hogy misszióink történetének hőskora volt. Amint tavasszal a napsugár előhívja az élettelen szürke földből a zöld fűvet, rügyet fakaszt és virágot bont az élettelennek látszó ágakon, úgy jöttek elő az ország több száz településén ezekben az években a kis élő és növekvő evangéliumi gyülekezetek. Ormótlan kövekből támasztott föl élő fiakat magának Isten. Szinte a nulláról indult 1873-ban a közösség és 21 év múlva mintegy 4000 újjászületett, bemerített testvér élt mintegy 200-220 gyülekezetben országunkban.

Isten kegyelmének különleges kiadását jelezte az is, hogy az evangéliumi misszió eszközei hazánkban a nép fiai voltak. Nem volt köztük egyetlen képzett teológus vagy lelkész; legtöbben egyszerű, csizmás parasztemberek, akiknek nem volt még középfokú iskolázottságuk sem, de bibliaismeretben, tiszta hitbeli látásban, a felülről nyert új élet bizonyosságában és a Szentlélek által való erőben messze túltettek a történelmi egyházak korabeli papjain. A Szentlélek hatalma által szólt meg ajkukon az evangélium. Sokan közülük kiváló szónokokká, gyülekezetet szervező vezetőkké és lelkigondozókká növekedtek. Új hangon és tiszta mennyei örömet árasztva zengett ajkukon az ének, az Isten dicsérete.

Az úttörő és az egész ország evangéliumi misszióját ez évtizedekben irányító vezető, *Meyer Henrik* is - ilyen irányú iskolázottság nélkül - iparoslegényből lett bibliaárus, majd misszionárius. Isten kente fel és hívta el arra, hogy az úttörésben példát mutasson, majd a kibontakozó növekedés első évtizedeiben minden megtérőnek testvére és határozott irányt mutató vezére legyen. S ezek az egyszerű, de Istentől elhívott emberek szinte valamennyien kemény üldözésben, meghurcoltatásban részesültek hitükért. Megverték, bebörtönözték, jeges vízbe dobták, vasra verve hazatoloncolták őket. Ők pedig mindent boldogan vállaltak Krisztusért és a választottakért.

Azt is megállapíthatjuk, hogy beért *Rottmayer Jánoséknak* - az előző kor biblia-terjesztőinek - a magvetése. A sok tízezer Biblia - amelyet az egész ország területén eladtak - ebben az 1873 utáni időszakban teremte meg a gyümölcsét. A XVI. századi reformáció egész falvakat, sőt országrészeket vitt át - bizonyos evangéliumi hatással, de általában személyes megtérés és újjászületés nélkül - egyik történelmi egyházból egy másik, új népegyházba. A baptista ébredés a XIX. század végén egész más - őskeresztény jellegű - volt. A megalakuló új gyülekezeteknek csak egyenként, személyes megtérés, újjászületés és bemerítés által lehettek tagjaivá az emberek. Bár tömegek hallották az evangéliumot, de a bemerítést, az új gyülekezetekben a hitvalló és biztonyságtévő tagságot csak azok vállalták s nyerték el, akiket Isten Lelke megragadott és ők engedelmesen, egész szível követték Jézus Krisztust.

Társadalmi háttér

Meyer Henrik Magyarországra érkezésekor

Meyer Henrik Budapestre érkezik

1846-1873 között a baptista misszió szórványjellegű maradt, az országban elszórtan élő és munkálkodó baptista testvéreket a bécsi baptista gyülekezet tagjaiként tartották számon. Hiszen összlétszámuk alig haladta meg a húszat. A nagyobb számú megtéréseket eredményező és gyülekezeteket létrehozó baptista misszió *Meyer Henrik* Magyarországra érkezése után bontakozott ki. *Meyer Henrik* 1873. március 6-án érkezett Budapestre 31 éves fiatalemberként. Nem volt képzett lelkipásztor, de a missziómunkában már előzőleg sokoldalú és gazdag tapasztalatokra tett szert. Középtermetű, mindig ápolt külsejű, megnyerő modorú férfi volt. Bátor fellépése, széleskörű általános műveltsége és bibliaismerete tiszteletet és tekintélyt parancsolt. A bibliaterjesztés vágya hozta országunkba, ahol aztán fáradságot nem ismerő áldozatkészséggel az evangélium hirdetésére tette életét Isten oltárára. Nem volt hiba és fogyatkozás nélküli ember, de hazánk szervezett baptista missziójának az elindításában Isten alkalmas eszközének bizonyult.

Meyer 1842-ben született Németországban, Grossenbuschban. Mint édesapja, ő is asztalosmesterséget tanult, de szívesen vezette apja földműves gazdaságát is. „Jól értettem a mezőgazdasághoz, mindig nagy súlyt helyeztem arra, hogy a szántóföldjeinken belterjes gazdálkodást folytassak” - írja önéletrajzában. A kor szokása szerint 19 évesen csaknem egy évig iparoslegényként vándorolt Németország városaiban, gazdag tapasztalatokat gyűjtve. Szakmai ismeretét kamatoztatta később, amikor 1869-72 között Odesszában saját tervezésű és kivitelezésű gabonatisztító berendezést gyártott nagy sikerrel. Fiatal korában már életelve volt: „az időt nem szabad elvesztegetni... mindig csak előre... sikerülni fog!”¹

Ez a határozott és optimista gondolkodás jellemezte egész életében.

Szülei 1861-ben kezdtek baptista istentiszteletekre járni. Őt is hívták, de ellenkezett. Akkori véleménye szerint a Biblia csak öregeknek, meg hibbant elméjű fiataloknak való. Egy éves vándorlásából hazatérve 1861 decemberében egy falusi mulatságon hallotta, amint gúnyosan beszéltek a hívőkről, köztük az ő nővéreiről. Ekkor hasított a gondolatába: „Nekem meg kell térnem!... Azon éjjel elővettem apám Bibliáját és olvastam... *A zarándok útja* című könyvet is elolvastam. Egy hónapig tartott, amíg nagy tusakodás, küzdelem után hithez, lelki békességhez és bűneim megbocsátásának bizonyosságára eljutottam. Elmém megújulása még a fonóban ment végbe, de lelki békességhez csak most jutottam”².

1862. március 7-én a család 5 tagja: apa, anya, két nővére és *Henrik* bemerítkezett a Lahn folyó vizében. „Isten tulajdona lettem, nem vagyok többé saját magamé, áldozatok árán is missziós szolgálatokat kell teljesítenem. Nagyon boldog voltam és azzal foglalatostkodtam, hogy traktátusokkal és Újtestamentumokkal jártam a vidéket” – írja önéletrajzában.³

Meyer Henrik 1866 és 1868 között 2 évet Hamburgban *J. G. Onckennek* – a németországi és az európai baptista misszió nagy úttörőjének és szervezőjének – a gyülekezetében töltött. Bekapcsolódott a hamburgi baptista gyülekezet eleven missziós életébe. Szolgálatát új lendületet hozott a fiatalok, különösen a fiúk missziós munkájába. Egyik vezetője lett annak a csoportnak, amelynek feladata új gyülekezetek létrehozása volt a környező helységekből. Közben asztalos és festő iparosoknál dolgozott, majd önálló asztalosműhelyt is berendezett.

Missziós cél vitte Oroszországba is, ahol két és fél évet töltött.

1868-ban két fiatalember érkezett Oroszországból Hamburgba. Azt remélték, hogy a baptizmus európai bölcsőjénél magasabb fokú bibliai tanulmányokra nyílik lehetőségük. Lelkes ifjak voltak, sokat beszéltek a Fekete-tenger környéki német iparosok között 1850 óta megindult úgynevezett stundista mozgalomról. Az oroszországi baptizmus egyik ága volt ez. *Meyer* örömmel fogadta az evangélium terjedésének jó hírért, 1869-ben útra kelt velük. Társa, az egyik oroszországi fiatalember, anyagilag támogatta az utazásban.⁴ Két jelentős esemény történt oroszországi tartózkodása idején életében, az egyik felavatása: „Januárban avatott fel *Brondra* testvér” – jegyzi meg önéletrajzában (valószínű 1870-ben). Ettől kezdve végez önállóan pásztori funkciókat: felvételt, bemerítést, úrvacsoráztatást, avatást stb. A másik jelentős esemény volt, hogy Oroszországban talált magának feleséget: a menonita és német anyanyelvű *Michelson Matildot*, akivel 28 évig élt boldog házasságban. Kiváló segítőtársnak bizonyult életének minden területén.

1872-ben *Meyer Henrik* a Brit és Külföldi Bibliatársulat szolgálatába állt. A bibliatársulat előbb Zágrábot, majd 1873 márciusától Budapestet jelölte ki szolgálati területének. Így került sor a Budapestre költözködéssre.

Magyarország a XIX. század végén

Lássuk röviden, hogy hova is érkezett *Meyer Henrik*, milyen volt akkor Magyarország és annak fővárosa, Budapest?

Az Osztrák–Magyar Monarchia 1867-től 1918-ig tartó korszaka volt ez, amikor az 1867-es kiegyezés alapján két nemzet: az osztrák és a magyar osztozott az uralmon a soknemzetiségű birodalomban, amely a Kárpát-medencén és a mai Ausztrián kívül a mai Horvátországra, Szlovéniára, Bosznia-Hercegovinára, Csehországra, Szlovákiára, Lengyelországra és Ukrajna egy részére is kiterjedt. A közös uralkodó személyén kívül a külügy, a hadügy és az azokat fedező pénzügy volt közös, egyébként mindkét ország – Ausztria és Magyarország – önálló, független kormánnyal és parlamenttel rendelkezett.

Magyarország határai az ún. 1000 éves határok voltak. Magyarország lakossága 1867-ben kb. 13 millió volt, amelynek valamivel több, mint a fele volt magyar. A kiegyezés után országunk rendkívül gyors kapitalista fejlődésnek indult. A folyók – különösen a Tisza és a Körösök – rendezésének, a hatalmas méretű vasútépítéseknek és sok-sok gyár, vállalat keletkezésének és felvirágzásának korszaka volt ez. Kifejlődött egy új társadalmi réteg – a föld nélkül maradt volt parasztokból –, a bér munkások rétege. A nagybirtokokon egy meglehetősen kiszolgáltatott népréteg: az uradalmi cselédség élte feudális örökséggel terhes életét. A liberális elveket valló, társadalmi és gazdasági haladásra törekvő magyar kormányok bevezették ugyan az általános tankötelezettséget, de csak hosszú évtizedek alatt sikerült jelentősen visszaszorítani az analfabetizmust. Mindenesetre egyre többen tudták olvasni a Bibliát. Ennek is tudható be, hogy nagy sikerük volt a baptista bibliaárusoknak. Mint ismeretes, *Rottmayer János* Kolozsvár központtal hat bibliaterjesztőt alkalmazott⁵, köztük *Novák Antalt*, akinek a nagyszalontai baptista misszió elindításában volt átütő eredménnyel járó szolgálata. Isten különleges előkészítő munkáját kell felismernünk abban, hogy az 1860-as években sok ezer Biblia talált gazdára az egész országban. A nép körében található lelki szomjúság is felismerhető ebben. Mint láttuk, *Meyer Henrik* is mint főállású bibliaterjesztő érkezett Budapestre.

Egyik történetírónk szerint a lakosság többségét kitevő kisparcellán gazdálkodó és földnélküli parasztság „árván maradt” politikai jog és szociális gondoskodás nélkül. Jellemzőnek kell mondanunk például, hogy 1880-ban a magas vagyoni cenzushoz kötött választójog miatt 820 000-en rendelkeztek választójoggal az országban (a lakosságnak nem egészen 6 százaléka).⁶

De árván maradt a parasztság és közülük kialakuló bér munkások szélesedő néprétege lelkileg is. A katolikus és a protestáns egyházak lelkészei – kevés kivételtől eltekintve – egymással versengve igyekeztek a „felső tízezer” tetszését megnyerni. Jórészt támogatói, sőt zászlóhordozói lettek az üres frázisokkal teli hazafiaskodásnak. A templomokban evangélium helyett gyakran hazafias szónoklatok hangzottak. Pl. az „Egyik egyházmegyei gyűlésen megnyitó prédikáció is elhangzott Ez 37:5 alapján. A beszéd felosztása: A száraz csontok ma is megelevenednek, ha azokat 1. a vallásos hitbuzgóság, 2. a lángoló hazaszeretetnek lelke hatja át. A beszédre a referens így számol be: »A nagy terem zsúfolásig megtelt előkelő hallgatósággal s a

más felekezetűek különösen vallomást tehettek arról, hogy bizony a mi katedráink a haza oltárai is, amelyeken a hazaszeretet lángja lobog olthatatlan tűzzel.»⁷

A régi leszegényedett nemesekből főszolgabírókká, községi, városi vagy állami tisztviselőkké váló, aránylag vékony réteggel együtt a papok, az egyházi iskolák tanítói és tanárai képviselték a vidék „úri intelligenciáját”. Ők aztán a csendőrség kardlapjával védelmezve megközelíthetetlen magasságban trónoltak az előttük levett kalappal instáló paraszt fölött. A jelzett korszak áldatlan állapotát tanulmányozva és mérlegelve ír *Haraszi Sándor* a *Kornya Krónika* előszavában ilyen gondolatokat: „A templom lett volna az a hely, ahol van az a személy, akitől mégis kapnia kellett volna magasabb eszméket is. A történelem azonban változatlanul ismétlődött *Katona József Bánk bán: Tiborc* parasztjának vigasztalan panaszkodása óta – a papot úgy tekintette a nép, mint aki csak azért van, hogy az egyházi adót még a végrehajtó segítségével is kifacsarja a szegény ember bőre alól...”⁸

Az árván maradt parasztság a templomokban sem találta meg vigaszát. A protestáns teológiában főként vagy az élettelen ortodoxia, vagy a hitetlenné váló racionalizmus uralkodott. Az ortodoxia a dogmák, szabályok tanításában élte ki magát. Az iskolában bottal, szigorral nevelt, az egyházban a maradiság fellegvára volt. A racionalizmus, majd az ún. teológiai liberalizmus, mely ezekben az évtizedekben egyre nagyobb tért hódított filozófiai magasságokban, az ész kizárólagos uralma alá igyekezett rendelni a Szentírást. A felvilágosodás egyenes következményeként hódít teret hazánkban a racionalista gondolkodás, amely hatalmába keríti az egyházi vezetőket, lelkészeket, sőt különösen a külföldön tanuló teológusokat. Tragikusan száraz egyházi élet lett ennek a tanításnak a következménye⁹. Ezzel kapcsolatosan tanulságos megemlíteni *Meyer Henrik* egyik önéletrajzából való feljegyzését: Brassóban megismerkedett egy evangélikus lelkésszel, aki azt vallotta, hogy egész Erdélyben alig akad 5–6 olyan lelkész, aki szószerű tanításában ne tagadná Jézus Krisztus istenségét és feltámadását. Pl. nagypénteken nem Jézus Krisztus válsághaláláról, hanem az „igazságért való szenvedésről”, húsvétkor nem Jézus feltámadásáról és annak gyümölcseiről, hanem „az eszme győzelméről” szónokoltak. Előfordult, hogy karácsonykor az istállózás hasznáról hangzott a szószerű beszéd – mivelhogy Jézus istállóban született. A szegény néppel csak azoknak temetésén találkoztak, a jómódúakkal pedig lakomáikon, ahol ők vitték az elsőséget szóban és mulatozásban.

Az 1867-es kiegyezés utáni magyar kormányok egyházpolitikáját a liberalizmus jellemezte. A többségi katolikus egyház élvezi ugyan az államvallás ezeréves díszét és előnyeit is, de – legfőbb kegyúri jogánál fogva – az apostoli király nevében a liberális és nem egyszer szabadkőműves szellemű minisztérium váltogatja az egyház vezetőit. Gyakran politikai és egyéb érdek jutalmazásával kötötte össze a püspöki székek betöltését. Mind a sajtóban, mind az uralkodó társadalmi rétegben a liberális, vallástalan és a szabadkőműves eszmék elterjedése volt a jellemző. A katolikus papok is „inkább általános morális maximákat nyújtanak, semmint a többséget képező szegény nép jó pásztoraik volnának”.¹⁰ Ilyen körülmények között találja előbb *Novák Antal*, *Meyer Henrik*, majd *Kornya Mihály*, *Lajos János*, és a többi parasztapostol a minden szempontból kisemmizett plebejus népet országszerte, de különösen az Alföldön.¹¹

Egészen 1895-ig, a liberális szellemű vallásügyi törvény megszületéséig, és ezzel együtt a polgári anyakönyvvezetés bevezetéséig – az addigi törvények értelmében minden megszületett gyermeket kötelező volt megkeresztelni és az egyházi anyakönyvbe bevezettetni. Érthető, hogy a megtértek (illetve felnőttek) keresztelését valló és gyakorló családoknak milyen nehezen megoldható állapot volt ez.

Tanulságos, hogy ugyanakkor hogyan vélekedik az 1895-ös 33. tc.-ről az egyik történelmi egyház jeles képviselője a századfordulón: „Minden bajnak az egyházpolitikai törvények az okai. Ezek életbeléptetése által elvesztettük azt a külső kapcsolatot, mely híveinket pásztorukhoz és egyházukhoz kötötte. Az anyakönyvvezetés, a házasságkötés, a kötelező keresztelés tekintélyt adott a lelkésznek – felekezethez tartozás törvénye megőrizte az egyház méltóságát. A külső tekintély köve volt ez, a követ kivették alólunk, a helyén űr maradt, a papi kar és az egyház tekintélye porladozik. Ha a házag betöltéséről nem gondoskodunk – végzetessé lehet a fenyegető veszély.”¹²

1873. Buda és Pest egyesítésének éve volt. Ezekben az években hallatlanul gyors ütemben indult meg Budapest fejlődése. A pályaudvarok, a közművek, sok nevezetes épület, a Körút megépítésével ezekben az évtizedekben alakult ki a főváros mai arculata. A több évszázados osztrák uralom nyomaként az egész országban is, de főként Budapesten sok volt a németül beszélő ember. A század vége felé azonban egyre inkább a magyar szó válik uralkodóvá. A vidékről felköltöző magyarok számának növekedése mellett az erősödő nemzeti és függetlenségi törekvések is nagy mértékben hozzájárultak a magyar nyelv növekvő uralmához.

A világpolitikában a XIX. század második fele az imperializmus tobzódásának a korszaka volt, amikor a nagyhatalmak – élükön Nagy-Britanniával – a világ felosztására és újrafelosztására törektek. Jellemző példa erre, hogy 1874-ben a nagyhatalmak Afrikának csak 1/10-ét ellenőrizték, 1890-ben pedig már 9/10-ét tartották gyarmati uralmuk alatt. A XIX. század végén megerősödő Németország és az Osztrák-Magyar Monarchia kimaradt az osztozkodásból. Ezért egymással szövetekezve (1873) a Balkán felé terjeszkedtek és a világ újrafelosztását követelték. Ez a feszültség vezetett aztán 1914-ben az I. világháború kirobbanásához.

Teológiai és kegyességi irányzatok a XIX. század végén a református egyházban

A baptista gyülekezeteket létrehozó „újhitű” emberek valamennyien valamilyen vallási háttérből érkeztek. Már csak azért is, mert – mint láttuk – 1895-ig Magyarországon az anyakönyvvezést kizárólag az egyházak végezték. Kötelező volt minden újszülött csecsemő megkeresztelése és egyházi anyakönyvezése. (Annak idején nem is anyakönyvi kivonatnak, hanem „keresztlevélnek” nevezték a születésről szóló okiratot.) Egyre többen voltak ugyan olyanok, akik csak a keresztelésükkor, a kötelező konfirmáció (ill. bérálás) alkalmával, és esetleg a házasságuk megkötésekor fordultak meg a templomban, mégis minden magyar állampolgár valamelyik egyház tagjaként is be volt jegyezve. Kérdésünk most az, hogy milyen vallási háttérből

érkeztek a megtérő és bementő baptisták? Nem készült ugyan e témakörben pontos kimutatás, mégis megállapítható, hogy legnagyobb százalékban református háttérből tértek meg az első baptista hívők. Különösen igaz ez az Alföldre és a Szilágyságra vonatkozóan, ahol éppen a legtöbb és legnépesebb gyülekezeteink keletkeztek.

Külön fejezetet érdemel tehát annak a vizsgálata, hogy miért éppen a református egyház tagjai közül tértek meg a legtöbben és lettek baptistává? Azt kell megvizsgálnunk, hogy milyen lelkület, milyen teológiai és kegyességi irányzat volt jellemző a századvég és a századforduló református egyházára. Győri Kornél e témakörben a következőt írja: „A múlt század végén a római egyház elrejtette hívei elől az Igét; helyette adta díszes diplomáit, hangulatos miséit; így képes volt a misztikus külsőségekkel erősen magához kötni az Isten után sóvárgó embereket. A lutheránus templom kevesebb dísszel ugyan, de még mindig adott valamit, legalább a szemnek. De amikor a puritán fehérségű, dísztelen kálvinista templomból divatos teológiai áramlatok száműzték az Ige élő üzenetét, pótlékok híján elvesztette vonzóerejét...”¹³

Márkus Mihály 1983-ban írt *Liberalizmus és újortodoxia* című írásában aláhúzza az előbbi megállapítást. Mint írja, e korszak (a XIX. század vége) „modern teológiai irányzata: a liberalizmus”. A liberális álláspont szerint „Názáreti Jézus nem Krisztus, nem Messiás, nem Isten Fia, hanem a legnagyobb és legtökéletesebb ember, az erkölcsiség nagy tanítója.” „Politeista hitregének minősítve tagadta a liberális teológia a Szentháromság tanát.” „Jézus visszajöveteléről és az utolsó ítéletről ugyancsak elutasítólag nyilatkozott a liberalizmus.” Ez irányzat szerint az egyház úgy egyetemes, hogy közkincs, „a templom önművelésre szolgáló kultúrthely”. E látásmód szerint „az embernek nincs bűne, csupán hibái vannak, mivel az ember alapjában véve jó.” A liberális teológia támadásainak középpontjában a feltámadás hite áll. Jézus – szerintük – csak szellemileg támadt fel, mert a test feltámadása „biológiaiilag lehetetlen”. „A csodákat – álláspontjuk szerint – csupán a tudatlanság tartotta csodáknak ..., hiszen Isten törvényével nem férnek össze a csodák. Lélektani jelenségek közé utalták és elvetették a prófétaságot.”¹⁴

Tóth Endre: *A magyar református egyház a századforduló idején* című írásában 1951-ben megállapítja, hogy az 1900-ban elhunyt Varga Lajos sárospataki teológiai tanár „Jézus feltámadásáról nem tud semmit, s hogy szerinte az egyház: a Jézus tanításait alapul elfogadott vallási és erkölcsi egyesület.” Nagy Gusztáv, szintén pataki teológiai tanár szerint: „a vallás bizonyos világnézeten alapuló nyugodt és boldog lelkiállapot... ez a vallásos meggyőződésnek a kritériuma és nem a helvét, vagy ágostai hitvallás, nem az alkorán, nem a véda, de nem is a Biblia”. E teológiai tanárok szerint: „Krisztus csak egy a próféták közül... – feltámadása csak a tanítványok víziója”. A századvég református egyházáról nevezett szerző – többek között – a következőket írja: „Budapesten 1900-ban 62 000 volt a reformátusok száma – mindössze három rendes lelkész volt – az óbudait nem számítva, s közülük is egyik a püspök... a kálvinista templomok üresek, a hívek nem járnak templomba, s nem élnek keresztyén kegyes életet. Az egyház csak inkább jogi, gazdasági és közigazgatási tényező, de az evangéliumi hit és a tiszta erkölcs érdekeivel oly keveset törődik, hogy

pietistának csúfolja azt a komolyabb keresztyént, aki az evangélium szerint hisz, él és cselekszik – kineveti azt, aki otthon Bibliát olvas, zsoltárt énekel, asztali áldást mond, evangéliumi lapokat olvas, keresztyén szeretetmunkát támogat... A hitetlen egyházat a hitetlenség kormányozza”.¹⁵

Nem rajzolgatunk azonban teljes és hiteles képet a századvég református egyházáról, ha nem figyelünk fel ugyanebben az időszakban a racionalizmus és a liberális teológia által teremtett élettelen nagy sivárság közepette a liberális irányzattal szembeálló újortodoxiára, a hívek megtérését munkáló ébresztő teológiára és a belmissziós megmozdulásokra. „A feltámadás tagadása váltotta ki a magyar református egyházban az újortodoxia jelentkezését” – írja Márkus Mihály.¹⁶ Filó Lajos nagykőrösi lelkész szolgáltatta meg először ezt az irányzatot, majd Révész Imre debreceni lelkész tekinthető az újortodoxia nagyobb jelentőségű személyiségének. Reá nagy hatással volt Kálvin, majd Robertson, akinek prédikációit magyarra fordította és kiadta. Balogh Ferenc professzor volt – többek között – még ez irányzat jeles képviselője, akinek szerkesztésében jelent meg az *Evangéliumi Protestáns Lap*. E lap azt bizonyítja, hogy az újortodoxia központja Debrecen és a Kollégium volt, és hogy a „debreceni teológiának két arcvonala volt, az újortodoxia és az ébredés”.¹⁷

Az újortodoxia vallotta, hogy „Jézus Krisztus feltámadása olyan tény, amely kétségbevonhatatlan tekintélyű történeti bizonyítékokon nyugszik”, és hogy „a feltámadás hitére csak az az ember jut el, aki a Szentlélek munkája által újjászületik”. Erre a hitbeli látásra épült sokszínű ébredési és belmissziós irányzat a református egyházban.

„Elsőnek a debreceni ébredés bontakozott ki; Révész Imre készítette elő ... Révést meghitt barátság fűzte a pesti skót református szabadegyházi misszió vezetőjéhez, John Duncanhoz”.¹⁸ A skót misszióval való kapcsolat említése számunkra azért is jelentős, mert ugyanezzel a misszióval Rottmayer János, a baptista misszió úttörő munkása már korábban az 1850-es, 1860-as években „meleg testvéri kapcsolatot tartott fenn”.¹⁹ Balogh Ferenc – Révész Imre tanítvány – propagálta a külföldi egyházak kül- és belmissziói tevékenységét, így a skót református egyházét, ismerteti Moody és Sankey londoni evangélizációs szolgálatát, és mint modellt tárja az olvasók elé. Balogh cikket ír az újjászületésről, „A megdicsőített tökéletes egyház Spurgeon-nál” címen ismerteti a nagy angol baptista evangélizátor teológiáját, 1887-ben ifjúsági istentiszteletek, 1892-ben pedig vasárnapi iskola tartását kezdik el Debrecenben.²⁰

A Dél-Alföldön is református ébredés bontakozott ki, melynek Szalay József nagybecskereki, Rácz Károly szapárfalvi és Kecskeméti Ferenc békési lelkészek voltak az eszközei. Hitébresztő könyveket, prédikációkat és cikkeket írtak. Előbb külön-külön indítottak evangéliumi szellemű lapokat (*Keresztyén, Szabad Egyház, Evangélista*), majd „*Keresztyén evangelista*” címen egyesítették őket. Az ő működésükről írja Tóth Endre: „A dél-alföldi ébredési iránynak jellemzője volt a debreceninél és a budapestinél ökumenikusabb szellem, mellyel az akkor szektának tekintett nazarénusok, baptisták és éppenhogy szervezkedő adventisták felé fordult, amit azok viszonzottak. A dél-alföldi belmissziói irány lelkészei védelmükbe vették e kis felekezeteket még a református támadásokkal szemben is. A dél-alföldi ébredés újságjaiban helyet kaptak a baptisták és adventisták írásai.”²¹

A legjelentősebb református ébredés Budapesten bontakozott ki Szabó Aladár (1860–1944) vezetésével. Szabó 1881-ben néhány teológus társával bibliakört alakított, majd 1883-ban a skót misszió támogatásával, bekapcsolódott a magyar nyelvű vasárnapi iskolai szolgálatba. Egész sor, az egyház életét megújító reformjavaslattal állt elő, amelyekből sok – ha korlátozott mértékben is – megvalósult. Ilyenek voltak: országos belmissziós egylet felállítása, gyülekezeti énekkarok szervezése, a diakóniai munkaágak kiépítése, nők bevonása az egyházi szolgálatba, gyermekgondozás stb.

A belmissziós és ébredési irányzatok erőteljes ellenállásra találtak a református egyházon belül. Az ellenállók egyik szócsöve, a *Sárospataki Lapok* „felteszi a kérdést: szükséges-e a belmisszió? S megállapítja, hogy elvben igen szép ugyan, de gyakorlatban nem válik be”. „A hivatalos egyház azt se tudja, ha vagy-e belmisszió, vagy evangelizáció. Nem az egyház indította el és vezette ezt a munkát, s ezért kellett kialakulnia az ún. egyesületi formának”. Ugyancsak a *Sárospataki Lapok* írja: „ma már legtöbbször túlzottnak tartják azt az irányzatot, amelynek a mostani belmissziói értekezlet összehívói a képviselői. Budapest hangosan nyilvánította tetszését, Sárospatak, Debrecen, Pápa, Pozsony kétségbevonhatatlan jelét adták annak, hogy a mozgalommal, amely nem akar számolni az étellel, az egyénnel: egyáltalán nem rokonszenveznek.”²² A belmissziós egyesület tervét tehát akkor elvetették ilyen magyarázatokkal: „...a kegyeskedés nem a magyar ember vérmérsékletének való”, „Hadd hulljon a férgese inkább, csak a pietizmus gyalázata ne érjen bennünket”, „A belmisszió a református higgadt puritanizmussal össze nem fér; modern beteges és ideges pietizmus ez, kegyeskedés.”²³

Szigeti Jenő „A magyarországi szabadegyházi közösségek keletkezése és a protestáns egyházak” című 1976-ban írt elemző cikkében kifejti, hogy a protestáns egyházak részéről háromféle reagálás alakult ki a századvég idején keletkező kis evangéliumi közösségekkel szemben:

1. A hivatalos egyház polemizáló és adminisztratív eszközök igénybevételét sürgető álláspontra helyezkedett. A kis közösségek megjelenését a „nép butaságának, elmaradottsága következményének látják”.

2. Ökumenikus jellegű reagálást tanúsítottak a belmissziói és ébredési irányzatok... Ők – mint láttuk – testvérként fogadják az új közösségeket. Emiatt az irányzat követőit – saját egyházuk részéről – az a vád érte, hogy „ők tulajdonképpen az egyház testébe beékelődő szektások”.

3. A harmadik reagálás a parasztecclesiolák; vagyis a bibliás, imádkozó – pietista jellegű – kis csoportok kialakulása az egyházon belül. E csoportok tagjai eljártak ugyan a templomba, de nem elégedtek meg a hazafias szólamokkal, sem a száraz dogmatikus tanításokkal vagy a racionalista és liberális okfejtésekkel. Ehelyett mohó érdeklődéssel nyúltak az ősektől örökölt nagy családi Biblia után, vagy örömmel vették, amikor megjelent házukban egy újfajta ember: a bibliaárus. Sok helyen az országban egyszerű parasztemberek házáknál összejöttek, közösen Bibliát olvastak, az olvasott szövegről elbeszélgettek, aztán imádkoztak. Lelki közösség jött létre köztük. Kimutatható, hogy több helyen az ilyen bibliás csoportok tagjai ismerték fel és fogadták el először a megtérés, az újjászületés, a megtértek bemerítése és az újjászületett emberekből álló független gyülekezet bibliai igazságát. Ahogyan Szigeti

Jenő írja: „a világháború előtti korszak szabadegyházi missziójának tömegbázisát ezek az emberek adták”.²⁴ Figyelemre méltó az is, hogy az első bibliázgató közösségek és később a gyülekezetek is, nem a falu vagy város előkelőségeiből, s nem is a magasabb társadalmi osztályokból, hanem az egyszerű, néhány holdas vagy még inkább a zsellér sorban levő kétkezi munkásokból tevődött össze. Városokban esetleg a gyári munkásokból, ill. kisiparosokból regrutálódott, vagy mint a Pécsi Gyülekezet története bizonyítja, jobbára cselédsorban tengődő egyedekből alakult.²⁵

A református egyházban (és az evangélikusban is) az adminisztratív állami beavatkozást sürgető álláspont győzött. 1884 áprilisában a tiszántúli egyházkerület indítványára a konvent feliratot intézett a belügyminisztériumhoz, hogy akadályozzák meg az új kis evangéliumi közösségek igehirdetőinek szabad mozgását. 1888 novemberében új panasz és sürgetés érkezik a konventtől a belügyminiszterhez. A történelmi nagy egyházak ilyen jellegű követelésének következménye volt, hogy – az egyébként liberális szellemű – vallásügyi törvény 1895-ben a vallások három kategóriáját állítja fel: bevett, elismert és megtúrt felekezeteket különböztet meg. A megtúrt egyházak – amelyek közé a szabadegyházi közösségek tartoztak – nagyon korlátozott jogokkal rendelkeztek. Így pl. istentiszteleteik tartásához rendőrhatalósági engedélyt kellett kérniük. Így a helyi gyülekezeteik a szolgabírák önkényének voltak kiszolgáltatva.²⁶

A szervezett baptista misszió kezdetei (Gyors növekedés Meyer Henrik által)

A baptista misszió úttörői Magyarországon *Rottmayer János* és társai voltak. Ők azonban nem hoztak létre egyetlen gyülekezetet sem. Ez a feladat *Meyer Henrikre* várt.

Budapest Wesselényi utcai gyülekezet megalakulása

Meyer Henrik mindjárt Budapestre érkezése után aktív missziómunkába kezdett. Előbb lakásán, majd Újpesten és Óbudán is vasárnapi iskolát kezd gyermekek számára, és istentiszteleteket tart. Csaknem két éves buzgó és kitartó munka után 1874. december 27-én merítette be az első négy megtérőt a Lukács fürdőben. Az első négy megtérő két házaspár volt: a *Benzing* és a *Kaiblinger* házaspár. Velük megalakította az első magyarországi önálló baptista gyülekezetet – a mai Wesselényi utcai gyülekezet őseit. Itt mindjárt megmutatkozott a jelentős előrelépés *Meyer Henrik* missziós módszerében. Ahol néhányan megtértek, azokból ő azonnal önálló gyülekezetet szervezett, hogy a missziómunka további gócpontjaivá legyenek.

Meyer aktív és baptista missziós tevékenysége összeütközésbe hozta őt a biblia-társulattal, amelynek alkalmazottja volt. A társulat alapszabálya szerint alkalmazottai egy felekezet javára sem végezhetnek missziómunkát. Ez a helyzet nehéz döntés elé állította őt. A pesti kis gyülekezet és a szétszórta élő néhány baptista – köztük *Rottmayer János* – támogatásával, de mégis elsősorban magasabbrendű hivatástudat-

ból, a baptista misszió mellett döntött. Így 1875. május 1-től a bibliaársulat megvonta tőle anyagi támogatását, ő pedig teljes idejével az evangélium szolgálatába állt, a baptista misszió keretében.

Novák Antal missziója

Meyer Henrik támogatói közé tartozott *Novák Antal*, a 60-as, 70-es évek egyik legeredményesebb bibliaárusa is, akinek szolgálata nyomán indult a baptista evangéliumi misszió Berettyóújfaluban és Nagyszalontán.

Berettyóújfaluban 1869-ben 10, 1872-ben pedig 8 hétig lakott *Liszes Mihály* házában és „több mázsá Bibliát adtak el”.²⁷ A második látogatására így emlékezik *Liszes András*, a berettyóújfalui gyülekezet első tagja, majd első lelkipásztora: „Többször hangsúlyozta az újjászületés szükségességét. Eltávozásakor összegyűjtött bennünket az ő bérelt lakásán... Nagyon buzgón imádkozott, és mi, kik jelen voltunk, mindnyájan sírtunk. Imájában buzgón kérte Istent, hogy az ígéket, melyeket az Úr nevében szólt, áldja meg mindnyájunk szívében. Könnyhullatással és csókkal vált el tőlünk.”²⁸

Nagyszalonta

Bányai Jenő írása szerint Nagyszalontán „egy alkalommal az egyik köztisztelőben álló lelkész a bibliai keresztségről prédikált. Beszédében a Szentírás igazságának megfelelően magyarázta meg, hogy az első keresztyének a szent keresztséget csak megtérteken hajtották végre, mégpedig úgy, hogy az egész testet alámerítették a vízbe.”²⁹ Egy pietista jellegű bibliás csoport tagjai felfigyeltek erre, és azt kérték ettől a lelkésztől, hogy rajtuk az eredeti formában hajtsa végre a bemerítést. Természetesen ő erre nem vállalkozott. Nem sokkal ezután érkezett Nagyszalontára *Novák Antal* baptista bibliaárusa. Ő rátalált erre a bibliás csoportra, és tanítást tartott nekik a bibliai bemerítésről és az ezzel összefüggő kérdésekről. Ez a bibliás csoport korábban *Bondár Balázs* házában járt össze. Vizsgálni kezdték a Szentírásnak főként a keresztségre (bemerítésre) vonatkozó részeit. *Kiss Ferenc* írja, hogy valóságos lelki forrongás támadt a városban.³⁰ A buzgó útkeresés és tusakodás azzal ért véget, hogy nyolcan kiváltak a bibliatanulmányozó református pietista jellegű „gyülekezetből”, és ettől kezdve *Lajos János* házában jöttek össze.

Novák Antal 1875 júniusában, a bibliaársulat területi konferenciáján találkozott *Meyer Henrikkel*. Itt beszámolt neki arról, hogy Nagyszalontán különlegesen győztes eredménnyel járt bizonyágtevő szolgálata. Elmondta, hogy egy bibliás csoport több tagja – felismerve és elfogadva a bibliai bemerítés helyességét – szeretne bemerítkezni. Az ő kérésükre hívta meg *Novák Antal* *Meyer Henriket* Békés-Gyulára, mivel valószínű ő akkor éppen Gyulán lakott. Ide, Gyulára hívta el a bemerítkezésre kész nagyszalontaiakat is. *Meyer* így ír erről: „*Novák* beszélte el, hogy Nagyszalontán, ahol ő hirdette az Igét, több érdeklődő van... augusztusban már hívott Békés-Gyulára... *Novák* 8 lelket készített elő. Néhány napig foglalkoztam velük. A 8 lelket

Gyula városától kb. háromnegyedóra távolságra merítettem alá ... és megindult a magyar nyelvű lakosság közt a munka.”³¹ Ez az utolsó mondat különösen fontos. Eddig ugyanis szinte kizárólag a németül beszélők körében folyt a baptista misszió országunkban, Nagyszalontán viszont magyar anyanyelvű emberek tértek meg. Közük – mindjárt az első csoportban – *Kornya Mihály*, a magyar baptista misszióknak legeredményesebb missziómunkása. De rajta kívül is egész sor parasztprofétát adott a nagyszalontai gyülekezet.

Újvidék

1875-ben egy harmadik misszióközpont is létrejött Magyarországon, mégpedig Újvidéken. Itt is egy bibliaterjesztő, *Hempt Adolf* volt a talajelőkészítő és a magvető. Erről így számolt be *Meyer Henrik*: „Többen megtértek. Öt héten keresztül szinte éjjel-nappal dolgoztam. Harmadik látogatásom után összesen 19 lelket merítettem be. Az utóösszejövetelek, a kihallgatások és a minden lélekkel való imádság az éjszakákba nyúlt.”³² Egy másik alkalomról, amely még ugyanazon év telén, ugyancsak Újvidéken történt így emlékezik: „Hideg tél volt, s vastag jég borított mindent. Egy gödör vizét legalább 20–25 cm vastag jégtakaró fedte. A jeget meglékeltek, s mert a gödör nagyon mély volt, vályogtéglákat dobáltak bele. Beálltam a vízbe ... fájdalom hasogatta a lábamat. A nőtestvérek után a férfiak következtek... közben megszűnt a fájdalom, s bemerítettem az 5 férfit is.”³³ Ez alkalommal 11 megtérőt merített be a hideg téli éjszakában. A lendületes újvidéki missziómunka hamarosan felkeltette a lelkészek és a velük egy húron pendülő hatóság gyűlöletét. Egy 1876-os újvidéki látogatásáról így emlékezik *Meyer Henrik*: „A lutheránus lelkész lázítása nagyobb lendületet vett... Húsvét másnapján felkeresett a városparancsnok. Erőszakkal zavart el. Rendőr volt vele, és állandó szidalmak közt zavart a hajóállomásig.”³⁴ Ennek ellenére Újvidék környékén, és általában a Bánát főként németajkú lakossága körében több helyen evangéliumi missziót kezdtek. (Újverbász, Cservenka, Ókér, Zombor, Pancsova, stb.)

Íme, néhány évvel *Meyer Henrik* Magyarországra érkezése után már három gyülekezet alakult: Budapest, Nagyszalonta, Újvidék. E gyülekezetek – különösen az első kettő – a későbbiek során a baptista misszió alapjai lettek, ahonnan kizendült az evangélium.

Erdély

Meyer missziós tevékenysége Erdélyre is kiterjed. Kolozsváron és a szászok földjén munkálkodott. Kolozsváron többször meglátogatta *Rottmayer Jánost*. E városban merítette be a szászföldi *Grómen Jánost* 1878-ban,³⁵ aki szintén a bibliaárusok sorába állt be, majd 1898–1908 között a bonyhádi gyülekezet lelkipásztora lett. *Grómen* korábbi lakhelyén, Nagydisznódon történt, hogy *Meyert* a csendőrség – minden indoklás nélkül – bebörtönözte, majd kitoloncolta. Ennek ellenére többször visszatért erre a vidékre is.

Felvidék

A Szepesség németajkú lakossága körében is missziómunkát kezdett *Meyer Henrik*. Ezen a vidéken *Spiess Konrád* bibliaárus volt az útkészítő. Itt is több gyülekezet jött létre. Kiemelkedő jelentőségű missziós központtá lett Késmárkon a baptista gyülekezet. Ennek a gyülekezetnek jelentős munkása volt *Meereis Ágoston*. Később 1885-ben innen küldött *Meyer Henrik* egy *Steffschek* nevű tehetséges fiatalembert Hamburgba teológiai tanulmányokat folytatni. Ez a testvér később Amerikában lelkipásztorként szolgálta az Urat.

Dunántúl

A Dunántúl németajkú lakossága körében is *Meyer Henrik* volt a baptista misszió kezdeményezője. Itt is az általa irányított kolportőrök voltak az úttörők. A felvételeket, bemerítéseket, a gyülekezetek megszervezését természetesen személyesen végezte. Segítők voltak a Dunántúlon: *Spiess Fülöp*, *Braitgam Henrik*, *Grómen János*, *Bocskai Ferenc*, *Haffner István* és mások. Így jöttek létre a Dunántúl németajkú gyülekezetei: Bonyhád, Egyházaskozár, Magyarbóly, Pécs, stb. Pécsre 1884-től járt *Meyer Henrik*. Itteni szolgálatairól az egész város értesül, mert a helyi újságok beszámolnak róla. Tanulságosak az újságcikkek címei: „Éjjeli fürdőzés”, „Baptista temetés Pécsen”, „Germanizáló baptisták”. A tudósítások általában ironikus hangvételűek. Pl.: „Az asztalosmesterből felcseperedett püspök 25 hitújonc megkereszteléséhez gyürkőzött”. Egy másik: „A budapesti baptista egyház predigerje, valami *Meyer* nevű egyéniség fog a Hattyú teremben nyilvános előadásokat tartani.” Ugyanezekről az összejövetelekről egy más hangvételű 1894. december 31-én kelt levél így számol be: „Nemrég *Eilinsfeld Emília* testvérnőtől is kaptam levelet Pécsről, s közölte, hogy *Meyer* testvér ott járt, és nagy összejöveteleket tartott, melyeken közel ezer ember vett részt.”³⁶ Talán éppen az újságíró gunyoros hangvételű írása tette kíváncsivá az embereket Pécsen.

Berettyóújfalu

Meyer a magyar nyelvű gyülekezeteket is nagy készséggel látogatta. 1881-ig *Kornya Mihály* és *Tóth Mihály* vennie avatásáig – a magyar nyelvű területeken is egyedül ő végezte az új tagok felvételét és bemerítését. *Kornya* és társai igen aktív és eredményes missziómunkát végeztek. Így egyre gyakrabban kellett új és új helyre utaznia. Berettyóújfalu első megtérője *Lisztés András*, még Budapestre utazott bemerítkezni. 1879. november 12-én azonban a bemerítést már Berettyóújfaluban tartották. Erről így számol be *Meyer Henrik*: „Éjjel két óráig 13 lelket találtunk alkalmasnak a felvételre. Köztük egy beteg asszonyt. Hajnali 3 órakor vonultunk ki a bemerítés színhelyére, a beteget kocsin vitték. A víz befagyott, a jég azonban nem volt vastag... Bemertettük mind a 13 testvért. Csodálatos volt, hogy a hazafelé vezető úton a

betegnek nem volt már szüksége kocsira, saját lábán ment.” Ezen esztendőkről írja Meyer: „Feltűnést keltett, hogy ide-oda utazgattam, hol kelet, hol nyugat, hol dél és észak felé. De ezek az utak nem voltak önkényesek.”³⁷

Újpest

A mai Budapest területén Meyer Henrik úttörő szolgálat által 3 gyülekezet jött létre. Mint láttuk 1874-ben létesült a mai Wesselényi utcai gyülekezet. Újpest nehezebb talajnak bizonyult: itt 1880-ban merítkezett be az első 4 tag, bár 1873 óta itt is rendszeresen tartották az összejöveleket, és népes vasárnapi iskola is működött.

Az újpesti és több más példa azt mutatja, hogy a baptista misszióban általában korábban jött létre a vasárnapi iskola, mint a gyülekezet. Meyer Henriknek és munkatársainak kitartó hűségére és lankadatlan buzgóságára mutat az, hogy Újpestre 7 évig eljártak, hetenként több alkalommal vasárnapi iskolát és istentiszteleteket tartottak, mire az első 4 ember megtért és bekerült. A siker tehát nem volt gyors és tömeges. Az eredményeknek meg kellett fizetni az árát. Meyer és munkatársai a Szentlélek erejével erre késznek és alkalmasnak bizonyultak.³⁸

Budafok

A harmadik gyülekezet Budafokon – akkori nevén Promontoron – alakult meg a mai Budapest területén. 1881 decemberében merítkezett be az első megtérő Budafokról. Itt szenvedték Meyer és munkatársai a legdurvább üldözést. Önéletrajzában így számol be az eseményekről: „1881. február 2-án a községi bírónak értesítést küldtem, hogy vallásos előadást tartok. Igyekeztek rábírní arra, hogy álljak el az előadás megtartásától. Ezt nem tettem. ...A bíró szigorúan megtiltotta a vendéglősnek, hogy helyiségeit rendelkezésünkre bocsássa... Levelet küldtem a főszolgabírónak... Az első összejövetelen kb. 200 személy volt... Amikor szaporodott a hallgatók száma, a szabadban tartottuk... Ugyanebben az évben egy asszonyt merítettem alá...”³⁹

Nagy kapu nyílt tehát Budafokon az evangélium számára. Hamarosán azonban durva és kemény üldözés támadt. Erről a *Warheitzeuge* c. német baptista lapban számolt be Meyer Henrik: „1883. február 2-án feleségem és két testvérnő kíséretében megérkeztünk Budafokra. Imatermüinktől 20–30 lépés távolságra voltunk, amikor egy sereg asszony és fiatal suhanc az utunkat elzárta. Mindnyájunkat kezdtek ököllel és botokkal ütni, verni... véresre vertek minket, ruháinkat elszaggatták... A legveszedelmesebbek voltak az erős fiatalemberektől elszenvedett bot, és ökölcsapások az arcon és fejen...” Önéletrajzában ugyanerről az eseményről így ír: „Szerették volna megígértetni velünk, hogy többet nem jövünk, ezt azonban nem tettük... Mondtam a tömegnek: Kedves emberek, mi lesz belőletek? Gyilkosokká váltok!... Tovább zavartak... Testünkön nem volt egy ép folt... Feleségem nálam is rosszabb állapotban volt, véres, tele kék és fekete foltokkal. Jobb füle megbetegedett és haláláig sem

gyógyult meg. Budára érve rögtön felmentünk a miniszterhez.”⁴⁰ A „miniszternél” (más forrás szerint az alispánál) való drámai és határozott fellépés – úgy véresen és tépetten – némi eredményt hozott: a községi bírót elmozdították, a háttérből irányító papot pedig figyelmeztetésben részesítették. Az viszont szomorúan jellemző az egyházak korabeli hozzáállására, ahogyan a budafoki incidenstől a *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* 1883. február 11-i száma 183. hasábján beszámol: „A baptisták főnöke, *Meyer* panaszt emelt az óbudai járásbírósnál amiatt, hogy őt a promontori asszonyok kiseprűzték a faluból, s fejét több helyen beszakították”.

A Budafokon megtérők egyikének leánya, *Potzner Pálné (Schepfneider Anna)* levelében még a következőket írja: „Ezidőben egy fiatal testvér jött Németországból az Ige hirdetésére: *Eiler* testvér. Ezt a testvért Budafokon annyira megverték, hogy az elszenvedett sérülések miatt rövidesen mártírhalált halt.” *Meyer Henrik* szilárd állhatatosságára viszont jellemző az említett levél feljegyzése: „Amikor a tömeg tombolt, *Meyer* testvér azt mondta: lélekben már látom a kápolnát állni, ott a hegyen!”⁴¹

Első imaházak Budapesten

Meyer Henrik látomása beteljesült. Budafokon a kápolna 1900-ban megépült és valóban ott a hegyen. Méghozzá úgy, hogy az itt súlyos sérülést szenvedett *Meyerné* családi örökségét is odaadta az építkezés költségeire.

A budafoki imaház építését jóval megelőzte a Budapest Wesselényi utcai imaház és bérház felépítése, amelynek 1887. augusztus 20-án volt az ünnepélyes megnyitása. Ez lett a szerényebb, és 1881-ben felépített nagyszalontai imaház után a második kifejezetten erre a célra épült baptista imaház országunkban. Az akkori Budapest külterületén, egy felparcellázott addigi szántóföldre építkeztek. *Meyer Henrik* jó gazdasági érzékére vall az imaház mellé épített bérház, amely akkoriban évente 7–8 ezer gulden jövedelmet hozott.

Az imaház megnyitására olyan nagy tömeg érkezett, hogy valósággal besodorta a járókelőket az utcáról – írta egy korabeli újságíró, aki részt vett az ünnepségen. A vendégek száma oly sok volt, hogy *Meyer* szüntelenül aggódott, hogy leszakadnak a karzatok – írta egy visszaemlékezésében.⁴² *Meyer* arról is beszámolt naplójában, hogy az imaház megnyitó istentiszteletén részt vett *Pap Gábor* dunántúli püspök, akivel testvéri kapcsolatot sikerült kiépítenie. *Pap* püspök ökumenikus viszonyulását egyházában rossz néven vették. Az egyik lap így panaszkodott: „Egyes református lelkészek *Meyer* urat vendégül fogadják, s vele és társaival thea-tivornyákat rendeznek, és a baptistákkal sűrű érintkezést tartanak”.⁴³

Védelem és elismerés kérdése

Az elszenvedett sérelmek és bántalmazások arra indították *Meyer Henriket*, hogy az államhatalom és a kormány védelmét kérje az induló baptista misszió számára. Már a 70-es években felkereste a liberális gondolkodású *Szapáry Gyula* illetékes állam-

titkárt ez ügyben. Szapári az ellenzék egyik vezetőjéhez, *Irányi Dániel*hez küldte őt. *Irányi* már 1848-ban is képviselő volt. Mint *Kossuth* híve, a világosi fegyverletétel után emigrált, de a kiegyezés után visszatért és az ellenzéki függetlenségi pártnak a vezére lett. *Irányi* felkarolta a baptisták ügyét és több parlamenti beszédében szóvá tette jogsérelmeiket és bántalmazásukat. *Irányi* 1876. december 9-én elmondott parlamenti felszólalásában ismertette *Meyer Henrik* nagydísnódi, újvidéki és szepességi meghurcoltatását. Beszédét így fejezte be: „Lehet-e kérdem, ezek után azt állítani, hogy Magyarországon vallásszabadság és jogegyenlőség van?” *Somogyi Imre* helyesen értékeli *Meyer Henrik* közreműködését és ennek nyomán *Irányi Dániel* parlamenti felszólalását: „Hiszen *Meyer* pesti működésének harmadik évében jár, s máris közéleti tényezővé válik, akivel a parlamenti körök és a kormányhatóságok egyaránt számot vetnek.” *Meyer* önéletrajzában beszámol a puritán pártvezér lakásán tett látogatásairól. Megjegyzi, hogy *Irányi* olyan vallási törvényt szorgalmazott, amely az állam és az egyház különválását célozta. „Mindazt, amit nehézségeimről elmondtam, a képviselőházban előadta” – jegyzi meg *Meyer*. A parlamenti vita a baptisták számára hátrányosan zárult. A kormány – a klérus befolyása alatt – kimondta: „*Meyer* missziómunkája lázítás az egyházak ellen, csábítás az egyházi adózás megtagadására. Faluról, falura járnak a baptisták és békés polgárokat megzavarnak”, hangzott az állásfoglalás.⁴⁴ A történelmi egyházak ingerült ellenszenvén nem lehet csodálkoznunk. A baptista missziómunkások buzgó odaszánását pedig inkább erősítették az őket ért bántalmazások. Később – 1882-ben – *Meyer* elismerésért folyamodott a magyar kormányhoz, de elutasításra talált. „A magyar állam arra az álláspontra helyezkedett, hogy csak meghatározott számú felekezetet ismer el” – kapta a hivatalos választ.⁴⁵

Nemzetközi kapcsolatok

A baptista gyülekezetek – kezdettől fogva – szerte a világon nemzeti és nemzetközi szövetségekbe tömörültek. Az 1870-es években – *Meyer Henrik* korábbi kapcsolatai alapján –, az országunkban létrejött gyülekezetek a hamburgi szövetségbe kérték a felvételüket. Ez érthető, hiszen Nagyszalonta kivételével ekkor még valamennyi gyülekezetben németül folyt az igehirdetés. 1885-ben létrehozták a nagy kiterjedésű Osztrák–Magyar Monarchia Szövetséget. A Szövetség 1892-ben kilenc körzetet alkotott: Bécs, Budapest, Graz, Késmárk, Kolozsvár, Prága, Szarajevo, Sniatyn és Újvidék. Az egész területen 9 prédikátor munkálkodott.

1892-ben az Osztrák–Magyar Monarchia szövetség lelkimunkásai Budapesten tanácskoztak. Itt megállapították, hogy Magyarországon – máshol nem tapasztalható – dinamikus fejlődés van. A hívők száma csaknem minden évben megkétszereződik. A magyarországi 4 központ (Budapest, Késmárk, Kolozsvár, Újvidék) beszámolóit kibontakozó ébredésről tanúskodtak. A tanácskozáson – többek között – fontos téma volt a nemzetiségi ügy. A Monarchia sok nemzetiségű volt, a tanácskozáson részt vevő prédikátorok viszont valamennyien németek voltak. A prágai elnök örült, hogy náluk nincs nemzetiségi ellentét a gyülekezetekben. *Meyer* kifejtette, hogy a

kérdés megoldására új munkatársakat kíván bevonni a magyar gyülekezetekben. Beismerte, az az érzése, hogy Magyarországon egyáltalán nincs nyugvóponton a dolog. A küldöttek ezután elítélték a nemzetiségi versengést és gyűlölködést. „A bűnt gyűlöljük, ne pedig egymást. Aki embertársát azért gyűlöli, mert más nemzetiségű, az saját testét és véréit is gyűlöli” – hangzott a konferencia határozata. Az ülésen megvitatták a baptista szülők gyermekeinek a régi, elhagyott egyház szerinti kötelező hitoktatásra járásának kérdését is.⁴⁶

Meyer Henrik munkájának értékelése

A gyorsan növekvő baptista közösség 1873-tól számított két évtizedében mind a munkatársak, mind a gyülekezetek vezetését *Meyer Henrik* egy személyben látta el. Nagy tekintéllyel bírt a munkatársai között. Határozott fegyelmet tartott és követelt a gyülekezetekben. A gyülekezetek belső ügyeikben függetlenek voltak, de mindig és mindenütt figyelembe vették és követték az ő álláspontját, mind az igei tanítás, mind a gyülekezeti rend dolgában. A missziópénztárt is ő kezelte. Az ország gyülekezetei ide küldték be a helyi dologi kiadásokon túl fennmaradó összes pénzüket. Ebből a pénztárból fedezte a missziómunkások kiadását és munkájuk szerint adott javadalmazást számukra. Mindenről precíz könyvelést vezetett. Erre igyekezett a gyülekezeteket is ránevelni. A tagokról anyakönyvet, a tanácskozásokról jegyzőkönyvet, a pénzkezelésről pontos pénztárkönyvet készített, ill. készíttetett. Mint hadvezér, úgy irányította ezt a missziómunkát, amelynek akkoriban annyi munkása volt, ahány tagja. Becsületességét és őszinte szentségre való törekvését kétségbe vonni sem lehet.

Visszatekintve e korszakra megállapíthatjuk, hogy az úttörés, az indulás sokrétű feladata és problémái között ilyen erőskezű és határozott vezetésre volt szükség. A munkát a Szentlélek vezetése és ereje által sokan végezték, de az irányítás, az egységben tartás eszköze *Meyer Henrik* volt.⁴⁷

Néhány évtizeddel később örökébe lépő egyházvezető – *Somogyi Imre* – az 1948-as jubileumi közgyűlés előtt így emlékezik az áldott emlékű *Meyer Henrik* elődre:

„Munkabírása bámulatos volt. Bizonyára azért, mert Istennel járt. Több, mint 40 éven át állott a szent szolgálatban, s ebből 10 éven keresztül az egész Nagy-Magyarországnak akkori gyülekezeteit lelkipásztorként szolgált ki, minden hívő személyt számon tartva. Évtizedeken át fogta a kormány rúdját, s járta az ország városait és falvait, tanácsolva és ápolva a lelkeket. Éjszakái sokszor egybe forrtak a nappalokkal. Fellépése határozott és kellemes, modora választékos és megnyerő volt. Nem volt érettségije, se teológiai végzettsége, csupán néhány középiskolája, de mire Magyarországra jut, mint a bibliatársulat ügyvezetője – az egykori asztalos mesterből kész teológust, kiváló szervezőt, bátor hitvallót és ügyes egyházjogászt ajándékozott benne Isten a magyar mezőkön heverő és szent fuvallatra váró »csontoknak«...”⁴⁸

A magyar nyelvű baptista misszió kibontakozása

Meyer Henrik 1875. augusztus 26-án egy csendes nyári éjszakán Gyulán a Fehér-Körös vizében 8 nagyszalontai magyar embert merített be: ezzel megalakult az első magyar nyelvű baptista gyülekezet.

A Budapesten 1874-ben, Újvidéken 1876-ban, Újpesten 1880-ban, Budafokon 1881-ben és ezekkel párhuzamosan az erdélyi Szászföldön és a felvidéki Szepességben – vagyis *Meyer Henrik* közvetlen munkaterületein – létrejövő valamennyi gyülekezet: német nyelvű volt. Nagyszalontán viszont magyar nyelvű gyülekezet kezdte el missziós tevékenységét.

A nagyszalontai gyülekezet hamarosan nagyon jelentős missziós központtá fejlődött, ahonnan kizendült az evangélium magyar nyelven – majd a románok felé is – szinte az egész akkori Magyarország területére.

Maga a nagyszalontai gyülekezet aránylag gyorsan növekedett: 1876. január 26-án hárman, május 9-én tizenhárman, 1877. január 2-án hatan, 1878. május 18-án nyolcan, november 11-én hárman merítkeztek be. Évtizedeken át folyamatos ébredésben élt a gyülekezet. Legnagyobb jelentősége annak volt, hogy a nagyszalontai gyülekezetből egész sor prófétai lelkületű evangélista, úttörő missziómunkás nyert Istentől való felkenetést az evangélium hirdetésére. A legkiemelkedőbbek voltak: *Kornya Mihály*, *Tóth Mihály*, *Lajos János*, *Körösi János*, *Domján Mihály*, *Domján Imre*, majd *Vass Sándor*. Általuk terjedt el az ébredés tüze sok magyar faluba és városba, és alakultak ki újabb missziós központok.

Kornya Mihály (1844–1917)

A nagyszalontai úttörő missziómunkások közül a legkiemelkedőbb és legeredményesebb volt *Kornya Mihály*, akiről azt is elmondhatjuk, hogy a most 150 éves magyarországi baptista missziónak is a legeredményesebb lélekmentő evangélistája volt.

Kornya Mihály élettörténetét *Kirner A. Bertalan* történész kutatta fel. Minden adatot és vele kapcsolatos emléket összegyűjtött páratlan szorgalommal és hallatlanul áldozatos munkával. Kutatásainak eredményét egy 208 oldalas könyvben „*Kornya Mihály baptista úttörő parasztapostol krónikája*” címmel 1949-ben adta ki. Könyve azonban nem válhatott közkinccsé, mert a kiadás után néhány nappal – az akkor éppen erőre kapó – kommunista hatalom csaknem az utolsó példányig összeszedette, elkobozta és bezúzatta. A megmentett néhány példány alapján 1965-ben *Balla György* kiadásában jelent meg New Yorkban újra ez a *Kornya Mihály* életét és missziós tevékenységét részletesen feldolgozó kiadvány.

Kornya Mihály 1844-ben Nagyszalontán született, paraszt családban. Egészen fiatalon a környék földesurának, *Rozvány Györgynek* a „parádés” kocsisa lett, vagyis az uraságot, családját és vendégeit díszes hintóval fuvarozta. Ezzel együtt gazdájának

amolyan belső szolgálatában állt.⁴⁹ Itt ismerte meg *Pataki Zsigó Máriát*, akit feleségül vett. *Kornya* ekkor 22 éves, *Mária* pedig 18 éves volt. Házasságkötésük évében összegyűjtött pénzükből megvásárolták a Gyepsor 366. szám alatti házat, mely arra is alkalmas volt, hogy majd az induló gyülekezetnek egy ideig otthont nyújtson: 3 szobából és egy nagyobb helyiségből, az ún. „gabonásból” állt. *Kornya Mihály* nem volt gazdag ember, de jó gazda hírében állt: földet bérelt, sertéseket, ökröket, lovakat nevelt, felesége pedig spórolós, jó beosztású asszony volt.

Kornya Mihály Novák Antal bibliaárustól hallotta először a baptisták által hirdetett evangéliumot *Lajos János* házában, ahova *Tóth Mihály* hívta el őt. Hamarosan őszinte megtéréssel behívta Jézust az életébe feleségével együtt. Nagy szorgalommal olvasta és tanulmányozta a Bibliát. Előfordult, hogy búzaföldjére „aszatolni” (gyomot irtani) ment, de egész nap a Bibliája mellett maradt. Amikor felesége megkérdezte: „van-e még sok gyomlálnivaló?”, ő mély átééléssel válaszolta: „még nagyon sok gyomlálnivaló van”.⁵⁰ Ezzel magyarázható nagy bibliaismerete, amelyet később az evangélium hirdetése közben hasznosított.

Kornya családi élete

Kornya Mihálynak 7 gyermeke született: 6 lány és 1 fiú. Közülük csak 2 lány élt túl őt. 4 lány fiatalon: 18, 20, kettő 23 évesen halt meg. Leányai valamennyien megtértek, közülük kettő hosszabb ideig a gyermektelen *Meyer Henrik* otthonában élt, ahol megtanultak németül. Hazatérésük után sokat segítettek édesapjuknak az énektanításban és a fordításban. Fia nem jutott el a bemenetkezésig, de amikor 1914-ben háborúba vitték, azt kérte apjától, hogy imádkozzék érte. A szerb fronton vesztette életét 1914 szeptemberében. A halál gyakran látogatott Isten emberének a családjába. Feleségét is korán, 1890-ben, 43 évesen elvesztette. Másodszorra is megnősült: egy 9 évvel korábban, általa megtért özvegyasszonyt, *Tóth Máté Zsuzsannát* vette feleségül *Derecskéről*. Második házasságából nem születtek gyermekei.

Kornya, az úttörő munkás

Isten gazdagon megáldotta Szentlélek kenetével és ajándékaival *Kornya Mihályt*. Beszéde magával ragadta hallgatóit... „Nem úgy beszélt, mint az írástudók, hanem mint, akinek hatalma van”. Szólt keményen és határozottan, de elérzékenyült lágysággal is... volt humora, mellyel gyakran vidám hangulatot keltett, máskor könnyeket csalt elő az igehirdetése. Szolgálatának eredményességét ezek mellett az ötletessége segítette különösen, amelyre azért volt nagy szükség, mert szinte mindenütt ismeretlenül jelent meg, és teljesen új helyeken kellett kezdeményeznie az evangéliumi missziót.

Meyer Henrik hamar felismerte benne a jövő missziómunkását, és 1877. november 11-én *Tóth Mihállyal* és *Balogh Lászlóval* együtt diakónussá avatták. Jelentős ünnepi alkalom volt ez Nagyszalontán. Megjelent itt Németországból *Fritz Oncken* lelki-

pásztor, és jelen volt *Rottmayer János* is Kolozsvárról. Ezután 1878 pünkösdjén indult – *Balogh László* sógorával – első misszióújtára lovas kocsival Biharugrára. *Kirner* részletesen leírja, mint utasítják sorra vissza a kapuban ülő emberek, amíg végül az egyik családot elkísérik a templomba, és ez a család ezután helyet ad a házukban, hogy a templomból kijövő emberek egy csoportjának megtartsák az első baptista istentiszteletet ebben a faluban. Biharugra után Berettyóújfalu, Derecske, Földes, Zsáka, Darvas, Komádi és Zsadány voltak kezdeményezésének színhelyei. *Meyer Henrik*nek egyre több helyre kellett utaznia, hogy az új megtérőket meghallgassa, és bemerítse. Ezt látva *Meyer* újabb avatást készített elő, és 1881 júniusában *Kornya Mihályt* és *Tóth Mihályt* társvénné avatták fel. Ettől kezdve *Kornya* saját maga vette fel, merítette be az új tagokat, és szervezte meg az új gyülekezeteket.

Kornya Mihály első bemerítését Feketető községben végezte. Tanulságos, ahogyan ebben a faluban kezdte a missziómunkát (*Kirner* leírása szerint – rövidítve):

„Benyitott az egyik házba:... – Jó napot!

Egy asszony bátran fogadja a köszönést: – Adjon Isten! Üljön le!

– Jó asszony, én református ember voltam, de most Krisztust követő baptista lettem... bemerítkeztem... Megengedné, hogy itt ebben a házban erről beszéljek az embereknek?

– Megengedem szívesen, de hogy jönnek ide az emberek?

– Az Úr megsegít! Ha van egy kis asztala, meg egy fehér abrosza, legyen szíves adja ide.

Kornya kiviszi a kis asztalt az udvarra, a nagykapuval szembe. Ott ráteríti a fehér abroszt, ráhelyezi a Bibliát, aztán kinyitja a nagykaput.

Az asszony csodálkozva kérdi: – Miért csinálta ezt?

– A Biblia elvégzi a maga dolgát és fog hívogatni – válaszolja *Kornya*.

Az emberek az utcán jönnek-mennek... Miért van nyitva a nagykapu? Miért van itt az asztal és a Biblia? – Van, aki bejön az udvarra és már beszél *Kornyával*. Így aztán az udvarra gyűlik 15–20 ember.”⁵¹

Szadán hiába keresett szállást, mindenki elutasította. Végül valaki ironikusan megjegyezte: „Van itt Szadán egy bolond, aki várja a tüzes szekéren való elmenetelt, *Szűcs Jánosnak* hívják, menjen ahhoz!” Valóban ott tartotta meg *Kornya* Szadán az első baptista istentiszteletet, amelyen részt vettek *Puskás Mihály*, *Szűcs István*, *Seres Sámuel*, *Szabó István*, *Dah Károly* és feleségeik. Ezek közül kerültek ki az első megtérők is: *Puskás Mihály* és *Szűcs Istvánné*, akiket 1881. szeptember 8-án *Meyer Henrik* Budapesten merített be. *Szűcs János* nem tért meg, sőt később ellenségesen viszonyult az induló baptista gyülekezethez, mégis eszköz volt abban, hogy Szadán elindult az evangéliumi misszió.⁵²

Kornya Mihály szolgálatának szakaszai

Kornya Mihály szolgálatának első győzelmes szakasza az 1881–1893 közötti 12 év volt. Szinte állandóan úton volt. Új és új helyen kezdett missziót, kimutathatóan több mint 100 helységben jött létre általa új gyülekezet az ország egész területén,

de különösen Biharban és a Hajdúságban ezekben az években. Aztán egyre több általa nevelt missziómunkás is szolgálatba állt. 1893-ban – az ország missziós területeinek elosztása után – előbb Derecskére, majd Nagyváradra költözött. Itt az egyik hegyoldalon vásárolt kertet és lakóházat. Életének ez a második korszaka – amely 1894-től kb. 1900-ig tartott – a baptista misszió belső vitái és feszültségei miatt nagyon nehéz lelki harcokat, fájdalmas gyötrődéseket hoztak számára. Lelkes buzgósága lefékeződött. ...A nagyváradi és sok más általa alapított, és népessé növekedett gyülekezet tőle való elfordulását nagyon nehezen viselte. Aztán kb. 1900-ban elköltözött Bihardiószegre és az Érmelléken, de különösen a Szilágyságban kezdett új missziómunkát. Isten itt is nagyon megáldotta. Életének ez a harmadik missziós szakasza talán a leggyümölcsözőbbnek bizonyult.

1894-ig a bemerítés szolgálatára egész Kelet-Magyarországon mindenüvé *Kornya Mihályt* hívták... Később csak a maga missziós körzetében végezte e bemerítéseket. *Kirner A. Bertalan* kimutatása szerint missziós szolgálata során több mint 11 000 embert merített be.

Tóth Mihály (1836–1931)

Kornya mellett a legeredményesebben munkálkodó parasztapostol az ugyancsak nagyszalontai *Tóth Mihály* volt. *Tóth* jómódú középparasztnak volt mondható, apjától 20 hold földet örökölt, néha 6–8 ló is állt módos külsejű házának istállójában.

Mint láttuk, ő hívta meg *Kornyát Lajos János*hoz a bibliás összejövetelre, aztán mégis lemaradt, csaknem 1 évvel *Kornyáék* után 1876 májusában merítkezett be feleségével együtt, ekkor 40 éves volt. Bemerítkezése után hamarosan *Kornya* legfőbb munkatársa lett. *Meyer Henrik* felismerte Istentől való elhivatottságát, és 1877-ben *Kornya Mihállyal* együtt őt is diakónussá, majd 1881-ben „társvénné” avatták. Ebben az évben építik fel az első magyarországi imaházat Nagyszalontán.⁵³

Tóth Mihály kiváló tanító és ígéhirdető volt, a Szentlélek erejével hirdette az Igét, de neki nem adatott ugyanolyan energikus és ötletes kezdeményezőkézség, mint *Kornyának*. Így ő hosszú ideig ott folytatta a munkát, ahol munkatársai már elkezdtek: az új hívők tanítását, hitben való elmélyítését munkálta és a szervezés meg a lelkipozdózás szolgálatát látta el. Így érthető, hogy amíg *Kornya* járta az országot, ő inkább helyben, Nagyszalontán és környékén munkálkodott, pásztorolta az immár 100 tagúvá növekedett szalontai gyülekezetet, irányította az imaház felépítését és látogatta a környéken megalakult új gyülekezeteket. Egyébként *Tóth Mihályt* szerény, visszahúzódo, vitákat kerülő és erősen konzervatív gondolkodású embernek ismerték. Munkaterületeiről az ország más részébe sem szívesen mozgult ki. *J. Clifford*, a Baptista Világszövetség elnöke hiába hívta őt Amerikába egy konferenciára, nem volt hajlandó elutazni. Ugyanakkor *Tóth Mihályra* a határozott és bátor helytállás is jellemző volt. Meghárulás nélkül vállalt Krisztusért szenvedést, bántalmazást, gúnyt és megsejgyenítést. A 80-as, 90-es években 10 alkalommal börtönözték be hosszabb-rövidebb időre csak azért, mert a körzetéhez tartozó gyülekezeteket látogatta. Előfordult, hogy hazatoloncolás címén 4 napig gyalogosan vasra verve kísérték

falvakon és városokon át, és saját városának piacán keresztül. Ő azonban meghátrálás helyett a Krisztusért vállalt szenvedés örömeivel és még nagyobb hűséggel hirdette az evangéliumot.

Missziós konferencia 1893-ban

Az 1893-as év jelentős változást hozott *Tóth Mihály* és az egész magyarországi baptista misszió életében. 1873–1893 között két missziós központ alakult ki az országban: Budapest *Meyer Henrik* vezetésével és Nagyszalonta *Kornya Mihály* és *Tóth Mihály* munkálkodásával, de szintén *Meyer Henrik* irányítása alatt. A bemerítéseket 1893-ig csak ketten: *Meyer Henrik* és *Kornya Mihály* végezték. 1893-ban Nagyszalontához már mintegy 150 misszióállomás tartozott.⁵⁴ Időszerűvé vált e hatalmassá duzzadt misszióterület felosztása.

Az ország missziómunkásai missziós konferenciára gyűltek össze Nagyváradon 1893. május 3–4-én. Itt az országot három körzetre osztották fel, három központtal:

1. Budapest – *Meyer Henrik* vezetésével;
2. Nagyszalonta – *Tóth Mihály* vezetésével;
3. Nagyvárad (majd Bihardiószeg) – *Kornya Mihály* vezetésével.

Budapesthez tartoztak a Duna–Tisza köze, a Dunántúl, valamint az ország déli és északi területei. Nagyszalonta központtal *Tóth Mihály* lett a felelős vezető, akihez mintegy 60 gyülekezet, közel 1000 bemerített tag és kb. 1500 érdeklődő, barátkozó tartozott.⁵⁵ Körzetéhez csatlakozott a Körösök és a Maros vidéke: Arad, Bihar (egy része), Békés, Csongrád, Temes és Krassószörény vármegyék. Magyaroknak, románoknak, németeknek és szlovákoknak egyaránt hirdette az evangéliumot. Természetesen *Tóth Mihály* ettől kezdve körzetében saját maga végezte a bemerítéseket. *Kirner A. Bertalan* kutatásai szerint 1893 és 1905 között 179 alkalommal végzett bemerítést. Egész életében mintegy 5–6000 ember megtérésében munkálkodott.

Előbb Nagyvárad, majd Bihardiószeg központtal *Kornya Mihály* területe maradt Bihar vármegye nagyrésze, Szolnok, Hajdú, Szabolcs, Szatmár, Szilágy vármegye, az Érmellék és az egész Erdély területe. Itt magyarok, románok és németek közt szolgált.

Ezzel a felosztással 1893 májusában előkészítették a nyár folyamán Hamburgból visszatérő *Udvarnoki András* és *Balogh Lajos* elképzelt missziós szolgálatra való beosztását. Azt tervezték, hogy *Udvarnoki András* *Tóth Mihály* mellett, *Balogh Lajos* pedig *Kornya Mihály* mellett fog szolgálni. Úgy gondolták, hogy ilyenformán az elméleti, teológiai tanulmányok után a gyakorlati missziómunkában is jártasságra tesznek szert, ugyanakkor a Pest megyében munkálkodó *Seres Sámuel*t pedig *Meyer Henrik* mellé osztották be.⁵⁶ (Ezek a tervek aztán megghiúsultak, mert 1894-ben a Hamburgból visszatérő fiatalok részvételével új kerületi elosztásra került sor.)

Evangeliumi ébredés az 1880–90-es években

Az 1880-as és 90-es évek a baptista jellegű evangéliumi ébredés évtizedei voltak a magyar Alföldön és Erdély nyugati peremén. Az úttörés, az új gyülekezetek alakulásának éveit voltak ezek. A Szentlélek tüze és ereje új és új embereket érintett meg és töltött be, akik nemcsak hívőkké lettek, hanem *Meyer Henrik*, *Kornya Mihály* és *Tóth Mihály* példájára és buzdítására beálltak az evangélium hirdetésének szolgálatába is. Ezekben az években jórészt érvényesült hazánkban a *J. G. Onckentől* származó híres mondás: „minden baptista misszionárius”. 1878-tól *Kornya Mihály* szolgálatba állásától, 1887-ig az ország baptistáinak száma már 900 fő körül volt, és 75 gyülekezetben élt.⁵⁷ Ezekben az években kezdődött el mindenfelé az imaházak építése. Törvényes elismerés híján az ingatlanokat mindenütt *Meyer Henrik* nevére telekkönyvezték, de a szerződésbe belefoglalták, hogy a gyülekezet tulajdonát képezi.⁵⁸ Az imaházaknak kialakult egy jellegzetes stílusa. Egyszerű kocka, vagy téglalap alakú épületet építettek, elől magas tűzfalal és a főépület mellett kisteremmel. Mint láttuk, főként Bihar, Pest és Hajdú megyében csak Nagyszalontáról kiindulva 1893-ig mintegy 150 új gyülekezet jött létre. Ezekben a Lélektől felkent missziómunkások hosszú sora munkálkodott, és általuk új missziós központok alakultak ki, ahonnan aztán ismét tovább áradt az evangélium élő vize. Ennek eredményeként 1894-ben már az ország egész területén 4000 körül volt a baptisták száma és több, mint 200 gyülekezetben éltek. Az evangéliumi hatás azonban jóval nagyobb volt, mint ami a bemerítkezők számában és az új gyülekezetek létesülésében lemérhető lenne. Sokan ugyanis eljártak, felébredtek, sőt megtérésre is jutottak az új baptista gyülekezetekben olyanok is, akik aztán nem merítkeztek be, hanem visszamentek és megmaradtak a saját egyházukban. Ezekről írja *Révész Imre* református püspök, egyháztörténész, hogy a baptista misszió ösztöke lett a racionalizmusba süllyedő protestáns egyházak testében, és annak megelevenítését szolgálta.

Ismerkedjünk meg néhány kiemelkedő jelentőségű missziómunkással és azokkal a jelentősebb missziós központokkal, ahol aztán további új gyülekezetek alakulását kezdeményezték.

Lajos János

Lajos János lakatos mester Nagyszalontán az elsők között döntött Krisztus és a bemerítés mellett *Novák Antal* szolgálata nyomán. Házánál tartották az első baptista jellegű összejöveteleket Nagyszalontán, feleségével és két gyermekével együtt az első nagyszalontai bemerítkezők közé tartozott. Ettől kezdve elkötelezte magát az evangélium terjesztésére. Ha nem is lett *Kornya-méretű* evangélista, de több gyülekezet létrejöttében eszközül használta Isten. Legtöbb helyre már csak bemeríteni hívja *Kornyát*.⁵⁹ Bámulatos odaszánására és önzetlenségére mutat, hogy újra és újra kész volt mindent felszámolva – kifejezetten a misszió érdekében – népes családjával együtt tovább költözni, és az új helyen evangéliumi missziót kezdeni. Vitte magával

lakatos műhelyét is, hiszen a családról anyagilag is gondoskodnia kellett. Élete során tízszer költözött tovább, mindig a misszió érdekében.

Először Borosjenőbe költözött, és néhány hónap múlva már bemeríteni hívja *Meyer Henriket*. Ez 1877-ben történt.⁶⁰ 1883-ban már Dömsödön találjuk, ahol „egy nagy épületet vásárolt”. Ebben kapott helyet a lakása, a lakatosműhelye és az imaház is. Itt is egymást követték a bemerítések, amelyeket hol *Meyer Henrik*, hol *Kornya Mihály* végzett. Dömsödön 1883 októberében egy felbérlet csapat tört rá a gyülekezetre. Az utcai kaput betörték, lakásajtóját a sarkából kiemelték, és a jelenlevőkre rontottak. Szétzúzták a helyiség berendezéseit, és a félholtra vert emberekkel együtt kidobálták őket az udvarra. *Lajos János* végtagjai összetörték, hetekig ágyban feküdt és élete végéig viselte a verés nyomait. A hatóság az üldözőttek védelme helyett az uszítók mellé állt, és a hívők csecsemőit csendőri erőszakkal kényszerítették templomi keresztelésre.⁶¹

Lajos János munkatársa volt Dömsödön *Solti Dávid* dabi származású kolportőr, aki 1878-ban – tehát *Lajos* Dömsödre érkezése előtt – merítkezett be, és kezdett missziómunkát szülőföldjén. Gyári munkás volt, de, mert nem vállalta a vasárnapi munkát, elbocsátották. Ekkor a Biblia és az evangélium terjesztésére szánta életét, és főként a Duna–Tisza közén és Budapest környékén munkálkodott. 1885. március 22-én *Meyer Henrik* és *Kornya Mihály* felavatják *Lajos Jánost* úrvacsorát osztó kerületi előljáróvá és a Kiskunság meg a Budapest környéki magyar nyelvű gyülekezetek előljárójának rendelik ki.⁶² *Lajos János* 1886 táján – *Meyer Henrik* javaslatára – Budapestre költözött, és a Fegyvergyárban helyezkedett el. Ugyanitt helyezkedett el *Csete Lajos* is, aki – ugyancsak *Meyer* kérésére – Nagyszalontáról költözött Erzsébetfalvára (a mai Pesterzsébetre). *Meyer* azt tervezte, hogy az ő szolgálatuk által magyar nyelvű gyülekezet jöjjön létre Budapesten. Erzsébetfalván ez meg is valósult, már 1886-ban megalakult a mai pesterzsébeti gyülekezet.⁶³

Lajos János evangéliumi szolgálata által kezdődött el a baptista misszió Rákoscabán is 1885-ben. Bibliát árult, és Jézusról tett bizonyosságot rákoscsabai embereknek, és istentiszteleteket kezdett tartani *Kovács Mihály* Madarász utcai (ma Petőfi utca) házában. „Soha nem hallottunk ilyen komoly, megtérésre buzdító beszédet” – mondták a rákoscsabai asszonyok.⁶⁴ *Lajos János* úttörése után aztán többen jöttek Rákoscsabára az evangélium hirdetésére: *Solti Dávid*, *Kornya Mihály*, *Domján Imre*, *Boros Imre*, *Lisztés Mihály* stb. És 1886-ban megalakult a rákoscsabai gyülekezet.⁶⁵

1888-ban *Lajos János* Arad megyébe költözött, és egy időre Bakszegen telepedett le, ahol már 1881-ben jött létre általa gyülekezet. A későbbiekben Tancon, Lugozón és Körösbölkényben lakott és kezdeményezett evangéliumi missziót. Körösbölkényben (Buteni) 1894–1900 között munkálkodott. Általa tért meg *Sida Todor*, aki Arad megyében a románok legnagyobb úttörő misszionáriusa lett. Ugyancsak ő vezette Krisztushoz *Vasile Berbeca* missziómunkást, aki nemcsak tanítványa, hanem veje is lett *Lajos Jánosnak*.⁶⁶

Seres Sámuel

Szadán 1858-ban született jómódú paraszti családban. Részt vett azon az első baptista istentiszteleten, amelyet *Kornya Mihály* 1881-ben, a „vallásbolond”-nak tartott *Szűcs János* házában, Szadán tartott. Mélyen megragadta őt Isten Igéje, mégis csak – hosszas megfontolás és vajúdás után – 1884. március 11-én merítkezett be *Meyer Henrik* által Budapesten 26 éves korában. Hamarosan kitűnt buzgóságával, gazdag igeismeretével és a megmentésre szoruló emberek iránt táplált nagy szeretetével. Isten Lelkétől felhatalmazva és *Meyer Henrik* megbízása alapján kezdte hirdetni az Igét előbb Szadán, majd szinte az egész Duna–Tisza közén. Faluról, falura ment és nemsokára szép eredménye lett buzgó munkájának. Felkarolta a már induló kis missziós kezdeményezéseket (pl. Szadán, Irsán, Kiskőrösön stb.), sok helyen pedig új missziót kezdett. *Csopják Attila* írása szerint „nem volt különös szónoki tehetsége... de modora, társalkodása és fellépése vonzó és kellemes volt”.⁶⁷ Egy másik vélemény szerint: „beszédét a változatosság, élményszerűség, az emelkedett tónus és a gyorsüteműség jellemezte”.⁶⁸ A már említetteken kívül munkaterületét a következő helyek képezték: Csengőd, Dömsöd, Dunavecse, Fülöpszállás, Kiskunhalas, Kiskunlacháza, Kunszentmiklós, Orgovány, Soltvadkert, Szalkszentmárton, Szank, Tompa, Újkécske. Természetesen a legtöbb helyen voltak helyi munkatársai. Munkamódszeréhez tartozott az arra alkalmas szolgálattevők munkába állítása, képzése és segítése. Ilyenek voltak pl. Kiskőrösön a *Lucza* fivérek, Soltvadkertben *Eifert József*, *Kalmár József*, Ócsán *Kanai Pál*, Kiskunhalason *Benedek Antal* stb.

Seres Sámuel kegyelmi gondolkodású, meleg szívű, igazi pásztor volt. Intette a megtévedteket, felemelni igyekezett az elesetteket, távol állt tőle a „meyeri” szigor. azoknak is utána járt, akik eltévelyedtek a nyájától.

Nagy üldözéseken ment keresztül. Bebörtönözték, eltoloncolták, megverték, de ő nem hátrált meg. A legkeményebb üldözést Soltvadkertben szenvedte el. *Schrót László* községi bíró intézkedésére a rendőrök elfogták és véresre verték: az ütések nyomán hallása megromlott, és egyik szemére végleg megvakult.⁶⁹ A községi bírót azonban megszegényítette Isten: egyik lánya megtért. Az apa féktelen haraggal kitagadta leányát, de ez a lány egy népes hívő család édesanyja lett, akinek utódait ma is ott találjuk a vadkerti gyülekezetben.

Seres Sámuel az 1893-as, Nagyváradon történt misszióterületi felosztás szerint *Meyer Henrik* beosztott munkatársa lett Pest megyében bemejtésre és gyülekezet-szervezésre is jogosító felavatással. 1893 nyarán – *Udvarnoki András* és *Balogh Lajos* Hamburgból történt hazatérése után – megindult a magyar nyelvű gyülekezetek önállósulásának folyamata, elkülönülve a német nyelvű, *Meyer-féle* vezetéstől. A sok lelki sebet is okozó, belső – a szervezés és a vezetés körül kialakuló – fájdalmas feszültség közepette végül is a magyar gyülekezetek önállósultak, és a Duna–Tisza között két kerületre osztották fel.⁷⁰ A Déli Kerület vezetője *Seres Sámuel* lett. Emiatt ő 1896-ban Kiskunhalasra költözött. A nagy kiterjedésű missziós feladatok *Seres Sámuel* elvonták családjától – hiszen gyakran hetekig távol kellett lennie otthonától. Pedig 10 gyermeke volt, akiről gondoskodnia kellett. Anyagi juttatása pedig olyan csekély volt, hogy abból nehéz volt eltartani a népes családot. Volt ugyan némi földje,

szőlője, de annak művelésére nem volt ideje. Mindezekhez társult, hogy felesége nem tudott azonosulni férje missziós lelkesedésével. Talán ezeknek a következménye lett, hogy gyermekei nem tértek meg, és ő idős korában elhagyottan, sokat nélkülözött. 1923-ban halt meg. „Vajon ki volt oka nyomorúságának?” – teszi fel a kérdést *Csopják Attila*. És így válaszol: „Mi, akik vakok voltunk irányában”.⁷¹

Missziós központ Békésen

Szenzációs látvány hozta izgalomba 1891 egyik vasárnapján Békés város lakosait. A lovas csendőrök a kantárhoz kötve toloncoltak ki a város főutcáján végigvezetve egy megbilincselte embert. *Sárközi Sándor* úttörő evangélista volt a bilincsre vert személy. *Sós István* ezt írja az eseményről: „A városi hadnagy lóháton kísérve Csabára vitette. *Sárközinek* a ló mellett kellett menni. Négy napig volt elzárva, és enni nem adtak neki. De amikor kiszabadult, nemsokára csak eljött.”⁷² Így kezdődött Békésen a baptista misszió.

Az első békési megtérők 1891 májusában merítkeztek be. Még ugyanebben az évben újabb két csoport lett a gyülekezet tagjává. Köztük a békési gyülekezet és az innen kizendülő evangélium két kiemelkedő missziómunkása: *Sós István* és *Takács János*. Öt éven belül több, mint 60 tagúvá lett a folyamatosan növekvő gyülekezet. Ennek egyik magyarázata, hogy az első megtérők jó része ugyanolyan pietista jellegű bibliás csoportnak volt a tagja – sőt *Sós István* személyében a vezetője –, mint amelyet Nagyszalontán láttunk.

Az 1893-as nagyváradi konferencián történt felosztás szerint Békés *Tóth Mihály* misszióterülete lett. Gyakran el is járt ide, és végezte a bemerítéseket. Hamarosan azonban *Sós Istvánt* vénné avatták (1895), és a gyülekezet – a hozzá csatlakozó körzettel együtt – önállósult. *Sós István* és *Takács János* mellett többen nagy buzgósággal csatlakoztak az evangélium hirdetésének szolgálatába: *Polgár János*, *Oláh János*, *Andor András*, *Nagy János*, *Tóth István*, *Lovass Gábor* stb. Szolgálatuk területe kiterjedt egész Békés és Csongrád megyére. Munkálkodásuk által egész sor új gyülekezet jött létre, valamint a már meglévők növekedését munkálták (pl. Békéscsaba, Vésztő, Öcsöd, Szeghalom, Bélmegyer, Körösladány, Hódmezővásárhely, Szarvas, Mezőtúr, Túrkeve, Szeged).

Missziós központ Hajdúböszörményben

Hajdúböszörményben egy Pesten megtért, de szülővárosába hazajáró ember: *Borbély Lajos* kezdte hirdetni az evangéliumot és baptista jellegű istentiszteleteket tartott. Egy addig is bibliás ember: *Bársony András* adott helyet először szívében Jézus Krisztusnak és aztán lakásán is az Istent kereső csoportnak. Hamarosan durva támadásokat kellett elszenvedniük. A rendőrség által bátorított tömeg kővel dobálta és összeverte az istentisztelet résztvevőit. A Derecskéről érkező szolgálattevőket pedig több napra bebörtönözték, és kitoloncolták a városból. A megtérők kis

csoportja azonban nem hátrált meg: 1887. szeptember 1-én *Kornya Mihály* Derecskén bemerítette az első 5 tagot, 1887-ben missziós céllal és lelkesedéssel Hajdúböszörménybe költözött egy korábban Derecskén megtért 17 éves fiatalember: *Varga József*. Nagy lelkesedéssel szolgált a törekvők között, majd a tagok között is. „Hirdette az Igét nagy hatással és jó eredménnyel.”⁷³ Öt évig lakott Hajdúböszörményben és *Bársony Andrással* együtt Isten eszközei voltak a gyülekezet gyors növekedésében. Közben a megtérő új tagok közül többeket elhívott és felkent Isten a szolgálatra, akik által egyre távolabbi vidékre kizendült az evangélium Hajdúböszörményből. Ilyenek voltak: *Ignát Gábor*, *Molnár János*, majd az 1892-ben megtérő *Szücs Imre*.

Az 1893-as esztendő jelentős változást hozott a hajdúböszörményi gyülekezet életében. Ekkor hívták meg lelkipásztornak a Hamburgból hazatérő és földesi származású *Balogh Lajost*. 1894 februárjában egy Berettyóújfaluban tartott közgyűlésen felosztották az előző évben *Kornya Mihályhoz* csatolt missziós munkaterületet, és 13 állomással megalakult a Hajdúböszörményi Körzet.

Balogh Lajos irányítása alatt új és nagy lendületet vett az evangéliumi misszió helyben is, az egész körzetben is. Új, lelkes munkatársakkal is gyarapodtak *Lisztes Mihály*, *Balogh Márton*, *Bertalan Sándor*, *Varga Sándor* és *Kocsis Imre* személyében. Szolgálatuk által egész sor új gyülekezet jött létre.

Misszióterületük kiterjedt Szabolcs, Szatmár, Borsod és Zemplén vármegye területére. Sőt, később északabbra, Munkács és Ungvár vidékére is. Ezen a nagy misszióterületen 1905-ig 6 új önálló körzet alakult (Debrecen, Karcag, Berettyóújfalu–Derecske, Diósgyőr, Törökszentmiklós, Felvidék).⁷⁴

Baptista missziós központok a később elszakított területeken

Szinte csak felsorolásszerűen említjük meg azokat az evangéliumi missziós kezdeményezéseket és kialakult missziós központokat, amelyek 1875–1894 között a régi 1000 éves határok közötti Magyarország területén – főként Erdélyben – létesültek, de 1920 óta (az ismert történelmi okok miatt) nem tartoznak a magyarországi baptista közösséghez, illetve önálló magyar nyelvű baptista szövetséget képeznek. E területen munkálkodó testvéreink velünk együttműködve, de önállóan kutatják, és írják meg részletesen saját gyülekezeteik történelmét.

Gyanta

Kornya Mihály volt az úttörő Gyantán 1882-ben, majd nagyszalontai munkatársai is bekapcsolódtak az evangélium hirdetésébe. Féléven belül 17 megtérő merítkezett be, köztük *Boros Imre*, aki jeles missziómunkás lett. Néhány év alatt közel 100 tagúvá nőtt a gyülekezet, és újabb missziómunkások növekedtek a megtérők közül. *Szabó Pál*, *Amrus Károly*, *Köteles János*, *Boros Mihály*, *Szelezsán János*, *Ábrahám Tímár János*. *Ábrahám Tímár János* szolgálatba állása azért is jelentős, mert a román nyelvterületeken ő volt *Kornya Mihály* tolmácsa.

A Gyantáról kizendülő evangélium által kb. 20 új gyülekezet jött létre (magyar és román nyelvűek). Nevesebbek: Tenke, Vintere, Görbed, Tulka, Talpas, Váradfenes stb.⁷⁵

A gyantai malomgátnál volt *Kornya Mihály* kedvelt bemerítő helye, ahol gyakran tartott nagyméretű szabadtéri bemerítést.

Feketegyarmat

Feketegyarmatra különös módon egy fatolvajlás által jutott el az evangélium. Néhány feketegyarmati ember az árpádi erdőből fát lopott, de a hívő erdőőr nemcsak leleplezte, hanem a megtérés útjára is elvezette őket.⁷⁶ A volt fatolvajok adtak otthont a baptista istentiszteleteknek Feketegyarmaton, és 1887. július 29-én *Kornya Mihály* bemerítette az első 13 alapító tagot.

Eleinte Nagyszalontáról jártak át a szolgálattevők. Hamarosan azonban a helybeli evangélisták vették át az evangélium hirdetésének szolgálatát: *Murvai Sándor*, *Erdős András* és *Erdős Ferenc*.

Feketegyarmat nemsokára missziós központtá fejlődött, ahonnan több faluba szép eredménnyel vitték az evangéliumot. (Pl. Csermő, Vadász, Székudvar, Varsánd, Sarkad, Gyulavári, Ottlaka stb.) Később Feketegyarmat 14 gyülekezet körzeti központjává lett, *Erdős Ferenc* missziómunkás vezetésével.⁷⁷

Nagyvárad

Gyantai hívő szőlőmunkások dolgoztak a váradi hegyeken. Átaluk tértek meg az első nagyváradai bemerítkezők. *Kornya Mihály* Gyantán merítette be őket 1885. május 22-én. Egy újabb nagyváradai megtérő csoportot ugyanezen év október 23-án Tenkén merített be. Nagyváradon meglepően termékeny talajra talált az evangélium magvetése. Az első bemerítést a városban a Sebes-Körösben 1886. május 2-án nagy nyilvánosság előtt tartotta meg *Kornya Mihály*. Ez további lendületet adott az evangéliumi misszióknak, és évenként rendszeresen több bemerítés volt Nagyváradon.

Antal Ferenc „történelmi visszapillantása” szerint a gyantai „*Boros Imre* vezetése alatt megalakítják a Nagyvárad Baptista Gyülekezetet 1885-ben”, és „1892-ben már eléri a 70 tagot”⁷⁸ *Kiss László* történelmi írása szerint viszont *Kornya Mihály* 1893-ban Nagyváradra költözött, és „Nagyváradon egy 120 tagú gyülekezetet vett át. időközben *Boros Imrét* is gyülekezeti vénné avatták – írja *Kiss László* –, aki részt vett a váradi gyülekezet megalakításában, és *Kornya Mihályt* helyettesítette, amikor misszióútjai miatt távol volt”.⁷⁹ A két közlés nincs ellentétben. Csupán arról van szó, hogy *Antal Ferenc* rövid összefoglalójában nem tért ki *Kornya Mihálynak* az egyáltalán nem jelentéktelen, de mégiscsak epizódszerűen rövid és számára fájdalmasan végződő nagyváradai szolgálatára. *Kornya* azzal a szándékkal számolta fel nagyszalontai otthonát, és vásárolt házas ingatlant Nagyváradon, hogy – a Váradon 1893 februárjában tartott missziós konferencia határozata értelmében – Nagyváradra

teszi át otthonát és missziós központját. Nagyváradon is lakott egészen 1900-ig. Közben azonban a részben szervezési, részben nyelvi problémák miatt támadt országos jellegű meghasonlások miatt, 1894-től Kornyanak megszakadt a kapcsolata a nagyváradai gyülekezettel.

Boros Imre irányítása alatt viszont továbbra is gyorsan növekedett a gyülekezet, és hamarosan jelentős missziós központtá lett. Itt is missziómunkások nevedtek, akik által a környék településein egész sor új gyülekezet jött létre. Nevesebb missziómunkások voltak: *Darabont Gyula, Brumár Mihály, Gyarmati Lajos, Varga Bálint, Bódis Balázs, Sámsoni István* stb.

Pusztajlak

A Körösvölgyén az első úttörő *Kornya Mihály* volt, aki már 1880-ban missziózott ezen a vidéken. 1882-ben alakult meg Pusztajlakon a gyülekezet, amely Körösvölgyének a missziós központja lett. Később ezen a településen tartotta *Kornya* a környéken megtérők bemerítését. 1890-ben pl. 50 fehérruhást merített be egyetlen alkalmon. 1893-ig ezen a vidéken a megalakult baptista gyülekezetek: Pósalak, Örvénd, Köröskisjenő, Élesd és Fugyivásárhely. 1885 után a nagyváradai munkások is bekapcsolódtak a Körösvölgy missziójába, majd helyben is hamar felnövekedtek a szolgálatra alkalmas emberek. Nevesebbek voltak: *Cseke Antal, Serbán Sándor, Alaffy Zsigmond, Kondor Viktor*.⁸⁰

Az 1894 után kialakuló országos méretű szakadás sajnos megosztotta a körösvölgyi gyülekezeteket is. Egyrésztük Nagyváraddal együtt, az *Udvarnoki-Balogh* vezette irányzathoz csatlakozott.

Biharpüspöki

A Nagyváradtól északra elterülő tájakon Biharban tértek meg az első hívők 1887-ben *Kornya Mihály* missziója nyomán. Biharpüspökiben – ahol a környék missziós központja jött létre 1889-ben missziózott először *Kornya*. Az első megtérők közé tartozott *Kozma Imre*, aki 1890-ben merítkezett be, és hamarosan ennek a vidéknek a missziómunkása lett. 1894-ben avatták diakónussá, néhány év múlva pedig vénné. Közvetlen missziós területe volt: Bihar, Kovácsi, Tamási, Szentjános, Szentimre, Bors stb.

Kozma Imre Érmellékre, Szilágyságba is vitte az evangéliumot. Később Bánffyhyradra költözött és Kalotaszeg, meg a Székelyföld missziómunkása lett. Az évtizedek során sok szenvedést is kellett Krisztusért vállalnia (bebörtönözték, összeverték, téli hidegben, „bemerítés” címén eláztatták stb.)⁸¹

Bihardiószeg

Végh Mihály bibliaárus 1888-ban költözött Bihardiószegre, és vasárnapi iskolát kezdett gyermekek számára. Az első megtérőket – 9 személyt – 1889 májusában a vasárnapi iskolások szülei közül merítette be *Kornya Mihály*. Ébredés bontakozott ki Bihardiószegen. 1892-ben a 62 tag már felépítette az első imaházat. 1893-ban csaknem megkétszereződött a tagok száma, 1894-ben pedig újabb 72 fehérruhásnak örvendezhetett a gyülekezet a mennyi angyalaival együtt. Érthető, hogy nemsokára itt építették fel az ország akkor legnagyobb imaházát, és hogy *Kornya Mihály* ideköltözött. Így ez a gyülekezet nemcsak a közeli falvakban hozott létre új gyülekezeteket, hanem a távolabbi vidékeknek is a missziós központja lett. (*Kornya Mihály* sírja is a bihardiószei temetőben található.)

Bihardiószegen is kialakult a missziómunkások csapata. Nevesebbek voltak: *Szilágyi Gábor*, *Szabó Sándor*, *Vértés Gábor*, *Kovács Gábor*, *Gajgó Lajos*, *Makkai József* stb.⁸²

Szalárd

A Berettyó felsőfolyása mentén levő Szalárdon 1886-ban még éjszakai szállást sem kapott *Kornya Mihály*. Később Nagyváradról és Bihardiószegről jöttek ide úttörő munkások, és Kornya 1891. november 12-én merítette be az első 12 megtérőt. Öt év alatt 80 tagúvá nőtt a gyülekezet és a Berettyó mentén létrejövő gyülekezetek központja lett. Szentimréren 1890-ben, Micskén 1890-ben, Szentjőbon 1891-ben, Poklostelken 1894-ben jött létre a baptista gyülekezet. Nevesebb missziómunkásaik voltak: *Szőke Sándor*, *Kerekes Bálint*, *Balogh József* stb. Munkálkodásuk által még több gyülekezet is alakult ezen a tájon.⁸³

Az Érmellék missziós körzetei

Érmelléknek a Szamos és a Berettyó közötti sík vidéket nevezzük; részben Szatmár, részben Bihar vármegyéhez tartozik. „Egy kicsiny patak vezet át szerényen a szatmári tájakról Biharba. Valamikor vidám jókedvében játékosan kószálta be a tengersík vidéket, ezer ágra szakadva. Most szigorú medrek közé szorított, megszelídített csatorna.”⁸⁴

Érszőlősen alakult az első érmelléki baptista gyülekezet 8 taggal 1882-ben. *Kornya Mihály* merítette be őket Földesen. Az evangélium hatalmának csodájaként egy földesi hívő testvér, mint alkalmazott, olyan hatással volt az érszőlősi földbirtokos gazdájára, *Gólya Imrére*, hogy az megtért. Ennek hatására megtért a község bírója, *Szabó János* és a jegyzője, *Bánya Sándor* is. Ezek valamennyien úttörő missziómunkásokká lettek és szolgálatuk által a környéken új gyülekezetek jöttek létre: Érszakácsi, Csekenye, Nagybajom, Tasnád, Margita, Csány stb. Az így kialakuló körzeteknek az ugyancsak érszőlősi *Szűcs József* lett az első lelkipásztora.

Székelyhídon 1891-ben *Vass Sándor* nagyszalontai missziómunkás hirdette először az evangéliumot, majd Bihardiószegről *Végh Mihály*, *Szabó Sándor* és *Szilágyi Sándor* folytatták a missziómunkát. *Kornya Mihály* 1893-ban merítette be az első 11 megtérőt. A gyülekezet gyorsan növekedett, és a környéken mintegy 30 helyen jött létre szolgálatuk által új gyülekezet. A kialakuló körzet első lekipásztora a Bihardiószegről ideköltöző *Szabó Sándor* lett.

A későbbiekben még két további missziós körzet jött létre az Érmelléken: Nagykárolyban és Margitán. Nagykároly körül 12, Margita központtal pedig 13 új gyülekezet alakult.

A kalotaszegi misszió kezdetei

Kalotaszeg a Királyhágón túl, a Gyalui havasok, a Meszes és a Vlegyásza hegyvonulatai által körülrzárt völgy. Lakosai a múlt század végén jórészt kálvinista magyarok voltak, gazdag néphagyománnyal és messze földön híres népművészetükkel. A táj „fővárosa” Bánffyhunad. A völgyet átszeli a Kalota patak.

Kalotaszegre a baptista jellegű evangélium Kolozsvárról érkezett. Mint ismeretes, még a 60-as években telepedett le Kolozsváron *Rottmayer János*, mint bibliaárus és ott hamarosan vasárnapi iskolát létesített. Többször meglátogatta őt *Meyer Henrik*. *Kornya Mihály* 1880-ban tartott először magyar nyelvű baptista istentiszteletet a városban. A magyar baptista gyülekezet e kezdeményezések nyomán 1890-ben alakult meg. Közben a 80-as évek második felében – valószínű *Rottmayer* hívására – Kolozsvárra költözött egy *Brassoványi Antal* nevű és magyarul jól beszélő úttörő missziómunkás, aki feltehetően 1879-ben Aradon merítkezett be *Meyer Henrik* által. Ismeretes, hogy *Rottmayer János* csak törte a magyar nyelvet – német anyanyelvű volt.

Ez a *Brassoványi Antal* volt Kalotaszeg helységeinek első evangélistája. Több feljegyzés mellett az „*Ellenzék*” című kolozsvári napilap is említést tesz *Brassoványi* ilyen irányú tevékenységéről.⁸⁵

Kalotaszeg első baptista gyülekezete Domoszon létesült. Bánffyhunadról 1890-ben, majd 1891-ben is volt bemerítkező, de rendszeres istentiszteleteket csak 1894-től tartottak ott. Szentkirályról is már 1888-ban volt megtérő, de a gyülekezet csak a 90-es években alakult meg. Kiskapuson 1893-tól tartották az evangéliumi összejöveteleket, és az első 7 megtérőt 1895-ben merítette be *Kornya Mihály*. A későbbiekben két missziós körzet alakult ki Kalotaszegen: Bánffyhunad és Kiskapus központtal. A 90-es években mindkét körzet területén számos új gyülekezet jött létre eleven evangéliumi élettel és misszióval.

A gyülekezetek belső élete

Az 1870-es években hazánkban megindult baptista jellegű evangélizálás sok embert ragadott meg a megtérésre és az újjászületésre. Akik megtértek, azoknak nemcsak az addigi életmódja változott meg, hanem egymással is szoros közösségbe kerültek,

és újszövetségi gyülekezeteket hoztak létre. Ahol 3–4 ember megtért, és bemerítkezett, máris megalakították a gyülekezetet, mint önálló, független, de az összes többi hasonló gyülekezettel szoros kapcsolatot ápoló közösséget.

A gyülekezet rendszeres istentiszteletet, imaközösséget tartott, ahol hangzott az Ige, kiszolgáltatták az úrvacsorát. Az Ige hirdetésére megbízták maguk közül azt, akinek erre kenete, megfelelő igeismerete és tiszta bibliai látása volt; a biznyságtévő szolgálatot pedig minden megtért hívő buzgón végezte. Úrvacsorát csak arra kirendelt – legalább diakónusként felavatott – testvérek szolgálták ki; a bemerítés csak a vénné felavatott testvérek tiszte volt. Az új gyülekezetek megszervezését természetesen a már tapasztalt missziómunkások végezték. Először *Meyer Henrik*, aztán *Kornya Mihály*, majd egyre többen, akik erre felavatást nyertek.

Az 1880-as években több száz baptista gyülekezet jött létre Magyarországon, és szinte valamennyi folyamatosan növekedett. 1893-ban már 3–4000 között volt a bemerített tagok száma. Természetesen ennél sokkal többen jártak az istentiszteletekre, gyermekek és barátok.

Szeretetközösség

Az élő evangéliumi üzenetek mellett a megtért hívőknek a gyülekezetben megvalósuló szeretetközössége is vonzotta az embereket. A gyülekezet volt az a hely, ahol a legkülönbözőbb anyagi, gazdasági, vagy családi és lelki problémáikat feltárhatták, megoszthatták egymással, és hittel Isten kezébe tették le az Istenhez közeledő emberek. Súlyos személyes terheket, bűnös megkötöttségeket a gyülekezetben élő testvérekkel imaközösségben vallhatták meg Istennek és nyertek feloldódást és szabadulást. A gyülekezet meleg lelki otthona lett a hívőknek és ez a melegség hívogató volt mindenki számára. A gyülekezetbe belépő érdeklődőket a szeretetnek és közvetlenségnek olyan légköre fogadta, amely – különösen eleinte – jobban hatott rájuk, mint az evangélium üzenete. A szeretetközösség egymás anyagi vonatkozású felkarolásában és megsegítésében is megnyilvánult.⁸⁶

Az új gyülekezetekben általában érvényesült a személyválogatás nélküli egyenlőség. Aki bemerített tagja lett a gyülekezetnek, felhatalmazást és jogot nyert arra, hogy a gyülekezet belső ügyeiben állást foglaljon, javaslatot tegyen, képessége – illetve lelki adománya szerint – szolgálatokat végezzen. A gyülekezet tagjai döntötték el, kit lehet felvenni új tagként, kit kell és lehet megbízni feladatokkal, hogyan gazdálkodjanak a gyülekezet anyagi javaival stb. A gyülekezeti szolgálatok – biznyságtévés, hívogató, lelkigondozás, beteglátogatás, éneklés, gyermekekkel és fiatalokkal való foglalkozás stb. – sok és színes lehetőséget nyújtott arra, hogy a megtért és gyülekezetben élő testvérek nemes feladatok, Isten országát építő szolgálatok végzése közben Istentől nyert adottságaikkal éljenek. A Szentlélek kenetével szellemi és emberbaráti, ill. kulturális jellegű tevékenységet folytattak a legmagasabbrendű cél: Isten szolgálata és emberek megmentése érdekében. Mindez azért nagyon lényeges, mert értelmet nyert az életük, és magasrendű célt szolgálva, tiszta örömeiket találva mintegy kiteljesedett az életük.

Az úrvacsorai alkalom különlegesen ünnepi alkalma volt a gyülekezeteknek, amelyben általában csak a tagok vettek részt. *Meyer Henrik* honosította meg, hogy ilyenkor felszólaltak azok, akik valamilyen, a gyülekezetet is érintő bűntől szabadultak meg, vagy ilyen szabadulásért kérték a gyülekezet közbenjárását.

Fegyelmezett közösség

Fontos és meghitt alkalma volt a gyülekezetnek az ún. „zárt óra”. Olyan tanácskozás volt ez, amelyen csak a gyülekezet rendezett tagjai vettek részt. Itt fontos, a gyülekezet tagjainak nevelését és megszentelődését munkáló tanítások hangzottak el. Megbeszélték a gyülekezet belső ügyeit. Megválasztották az igehirdetőket, ima-óravezetőket, vasárnapi iskolai tanítókat, ajtónállókat, a gyülekezet pénztárosát, pénztárellenőroket, a gyülekezet vezetőségét stb. Szóval a legkülönbözőbb szolgálatteltevőket, akik aztán munkájukról időnként beszámoltak a gyülekezetnek. A „zárt órán” döntöttek fontos anyagi kérdésekben, vagy pl. lelkimunkás hívásában. Természetesen a zárt óra témája volt az egyházfegyelem gyakorlása, a megbotlott testvérek intése, a békétlenek békítése, vagy a bűnben megkeményedettek kizárása is. Az első évtizedekben általában ez is a szeretet jegyében, és könnyek között történt. (Később sajnos előfordult az is, hogy a zárt órák viták és ítélezés szellemében zajlottak.)

Az egyházfegyelem gyakorlását közösségünk ébredési korszakában nagyon fontosnak tartották. Krisztus parancsa szerint intették egymást, és nagyon vigyáztak arra, hogy a gyülekezet a szentül élők közössége legyen, a tagok szeretetben és békességben éljenek. *Meyer Henrik* ezen a téren nagyon határozott, néha csaknem túl szigorú rendet igyekezett meghonosítani a gyülekezetekben. A megintett, vagy kizárt tag csak a számára kijelölt (általában hátsó) padban foglalhatott helyet. Jézus Krisztusnak és a gyülekezetnek a megtartó erejéről tanúskodik, hogy a fegyelmezésben részesülők legnagyobb részben alázatosan vállalták a szankciókat, és bűnbánatban összetörve kérték visszavételüket.⁸⁷

A vasárnap megszentelését az első évtizedekben nagyon szigorúan fontosnak tartották. Vasárnap járműre, vonatra szállni sem volt szabad – csak gyalog közlekedhettek. Vasárnap önmaguk és az állatok ellátásán kívül semmilyen munkát nem végeztek (pl. a vasárnapi borotválkozás is bűnnek számított).

Olyan munkahelyet nem vállalhattak, ahol vasárnap is kötelező volt a munka. Az első időkben a bizonyágtévesnek, az Úr iránt való buzgóságnak az erejével hatott ez a magatartás, és a vasárnapi – szinte kötelező – rendszeres együttlét a lelki növekedést és a szolgálatokban való buzgó forgolódást jelentette. A későbbi évtizedekben azonban a törvényeskedés talajára csúszott ez a szigorúság. Hasonlóan az önként vállalt jórend uralkodott a gyülekezetekben az egyszerű öltözködés és a hajviselet dolgában. Természetesen – mivel a gyülekezetek függetlenek és önállóak voltak – különbségek alakultak ki ezekben a kérdésekben az egyes gyülekezetek között.

Ige és imaközösség

Az igehirdetés, a bizonyágtevések mellett nagyon fontosnak tartották első gyülekezeteinkben az imádkozás gyakorlását. Minden összejöveteli alkalmon mindenkit buzdítottak az egyenkénti hangos imádkozásra. Vasárnap reggelenként minden gyülekezetben imaórával kezdték a napot az istentisztelet előtt. Az imaórán meghitt és meleg lelki légkörben, a megjelölt imatémák szerint buzgó imádságban forrtak össze, és fordultak Isten felé. Előjöttek imatémák személyes kérések alapján, egy szívvel imádkoztak testi és lelki gyógyulásokért, megkötözöttek szabadulásáért. Gyakran került sor arra is, hogy hálát adtak a meghallgatott imákért. A legtöbb gyülekezetben az is gyakorlattá lett, hogy hetenként egy hétköznapi este imádkozni jöttek össze.

Az ének és a zene a gyülekezetekben

Minden ébredésnek jellemzője, hogy az új hívők nagyon szeretnek énekelni, Isten dicséretét zengeni. Így volt ez az új baptista gyülekezetekben is. A német nyelvű gyülekezetek egyszerűen átvették a németországi baptisták énekeskönyvét, a *Glaubensstimme*-ét. A magyar nyelvű gyülekezetek eleinte a korábbi egyházakból hozott énekeket énekeltek. Csakhamar azonban ezeket kiszorították a lendületesebb és mélyebb érzéseket, főként örömet kifejező és örömet gerjesztő új énekek. Az énekeket az első évtizedekben németből fordították, a német baptistáktól vették át.

Rottmayer János már az 1860-as években kiadott „*Gyermeklant*” címmel egy 36 éneket tartalmazó kis füzetet. Címéből is láthatóan elsősorban vasárnapi iskolás gyermekeknek szánta. Kevés példányban jelent meg, és hamar elfogyott.⁸⁸

Az első jelentős tevékenységű énekmester a baptista közösségben *Liszes Mihály* volt. Már *Novák Antaltól* hallotta az evangéliumot az 1870-es évek elején; *Meyer Henrik* merítette be 1879-ben egy fagyos téli éjszakán szülővárosában, Berettyóújfaluban az első megtérő csoporttal. Zenei képességekkel megáldott és jóhangú férfi volt, aki különleges hangszerén: facimbalmon játszott. Katonaként németül is megtanult. 30 évesen tért meg és utána egy évet *Meyer Henrik* mellett töltött. Énekeket és vasárnapi iskolai leckéket fordított magyarra. Az énekeket aztán megtanította a gyülekezetekben. Leginkább dallamos angol és német evangélizációs énekeket ültetett át magyarra.⁸⁹ Nyomtatásban való kiadásukra nem volt mód, ezért minden hívő készített magának egy kézzel írt énekes füzetet, amelybe aztán minden új éneket beírt. Ez volt az „írott énekek” korszaka. Nagyon szerettek énekelni a testvérek. Gyakran késő éjjelig új énekeket tanultak, és nem fogtak ki az éneklésből az összejöveteli alkalmakon. *Liszes Mihály* az igehirdetésben is forgolódott (pl. Földesen *Balogh Lajos* tőle hallotta először az evangéliumot), de legfőbb szolgálatát az ének és a zene területén végezte. *Balogh Lajos* hívására 1894-ben Hajdúböszörménybe költözött, ahol tanította és vezette az éneklést.⁹⁰ Sok más gyülekezetben is segített az énekek tanításában.

1893-tól nyomtatásban is megjelentek magyar nyelven és baptista kiadásban énekek. Először *Csopják Attila* kartonlapokon nyomtatott ki 5 majd 4 éneket. Még

ebben az évben került kiadásra a több, mint 200 énekszöveget tartalmazó „Kis Zsoltár”, amelynek anyagát – átdolgozva – jórészt a *Liszt Mihály* által fordított énekek alkották.⁹¹

Nagyszalontán az úttörő munkások egyikének a fia, *Kőrösi János* volt az első jelentős énekmester. Kiválóan hegedült és sokoldalú zenei adottsága volt. Nagyszalonta környékén – Bihar, Arad és Békés megye sok gyülekezetében – tartott ének és zene tanfolyamokat, tanított kotta- és zeneismeretet, több gyülekezetben segített megszervezni és tanítani a többszólamú énekkart.⁹² A román nyelvű gyülekezetek felé *Brumár Mihály* közvetítette a német és magyar nyelvről lefordított énekeket. Kitanulta a nyomdász mesterséget, és hallatlan szorgalommal és áldozatos munkával látta el a román nyelvű gyülekezeteket énekekkel. Mint láttuk, *Liszt Mihály* cimbalom segítségével tanította az énekeket, *Brumár Mihály* is hasonló hangszert használt, *Kőrösi János* pedig hegedült és harmóniumozott. *Csopják Attila* azt írja, hogy „1895-ig csak a harmónium tett szolgálatot”.⁹³ Vagyis a gyülekezeti éneklés kíséretére – ahol megtehették – harmóniumot vásároltak, és minden gyülekezetben akadtak – főként – fiatalok, akik megtanultak harmóniumozni. Tehát a baptista közösség jellemző ének- és zeneszeretet már a missziónk kezdeti időszakában kialakult.

Vasárnapi iskola

Az első vasárnapi iskolát országunkban *Rottmayer János* szervezte, és nagy hűséggel vezette Kolozsváron. A *Rottmayer* család 1866-ban költözött Kolozsvárra, ahol a Brit és Külföldi Bibliatársulat alkalmazottjaként a bibliaterjesztés mellett evangéliumi missziót kezdett. Korábbi lakhelyükön, Budapesten is kezdeményezett missziómunkát, de a szabadságharc bukása utáni kemény elnyomás, az ún. Bach-korszak terrorja lehetetlenné tette a kibontakozást. Az 1867-es kiegyezés viszont megfelelő politikai háttérrel eredményezett a szabadabb evangéliumi kezdeményezésekhez. Ifj. *Rottmayer János* így emlékezik édesapjának kolozsvári missziómunkájára: „Maga köré gyűjtötte a gyermekeket vasárnapi iskolára a bibliaraktárban. Azután következett az istentisztelet felnőttek részére”.⁹⁴ *Rottmayer Mária* – a későbbi *Csopjáké* – szerint 35–40 állandó tagja volt a vasárnapi iskolának.

Meyer Henrik mindenütt vasárnapi iskola szervezésével kezdte az evangéliumi missziót. Vallotta, hogy a gyermekek a legfogékonyabbak a hit dolgaira, a gyermekek által pedig el lehetett érni a szülőket is. Az 1874-ben bemeírtkező és a Wesselényi utcai gyülekezetet megalapító két házaspár megtérése is a vasárnapi iskolai missziónak volt köszönhető. *Meyer* az utca szegény gyerekeiből hozta létre a vasárnapi iskolát. 1874 karácsonyán fenyőfát állított, és megajándékozta a gyerekeket. Ugyanakkor ünnepi evangélizációt is tartott, amelyen döntött a két házaspár.⁹⁵ Az újpesti baptista misszió első éveiből való az a történet, amely szerint az egyik ötletes vasárnapi iskolai tanító (*F. Maxant*) kiment az utcára játszani a gyerekekkel. Vontatott játszott velük. Természetesen ő volt a pöfögő mozdony, s hozzá csatlakozott a gyerekekből álló hosszú „szerelvény”. Ő pedig – mind mozdony – bevezette a szerelvényt a vasárnapi iskolába.⁹⁶ *Meyer* példája és ilyen irányú buzdításai azt eredményezték,

hogy minden missziós kezdeményezés vagy vasárnapi iskolával kezdődött, vagy inkább párhuzamosan a felnőttek közti evangéliumi misszióval a gyermekmunka is mindenütt megkezdődött. *Victor János*, a magyarországi vasárnapi iskolai szervezet létrehozója, egy 1911-ben tartott előadásában így jellemezte a baptisták munkáját: „A baptisták, ahol csak gyülekezetük támadt, azonnal vasárnapi iskolát alapítottak. A felekezetük vezérembere, *Meyer Henrik*, tudta, hogy milyen erő van az intézményben; gondoskodott arról, hogy a hívek buzgósága e tekintetben ne csökkenjen”.⁹⁷

A német nyelvű gyülekezetek kész vasárnapi iskolai anyagot kaptak Németországból. A magyar nyelvű gyülekezetek számára is igyekeztek lefordítani. Mint láttuk, ebben segítettek többek között *Liszt Mihály*, a *Kornya lányok*, majd *Szabadi F. Gusztáv*.

A magyar nyelvű misszió önállósulása és megszervezése után nagy gondot fordítottak a vasárnapi iskolák hatékony működésére. Különösen *Balogh Lajos* járt ebben elől. Kiadásában jelent meg a „*Vasárnapi Tanító*” havi folyóirat a vasárnapi iskolai tanítók részére, a „*Hajnalcsillag*” képes gyermeklap, az „*Osztálykönyv és Vezérfonal*” a vasárnapi iskolák részére.⁹⁸

A magyar nyelvű gyülekezetek önállósulása

A háttér

A XIX. század Magyarországon a magyar nemzeti öntudat forradalmi erejű kialakulásának az időszaka volt. A reformkor írói, költői és politikusai – 1848-ig – még csak azért harcoltak, hogy a magyar nyelv szorítsa ki a latin és a német nyelvet az iskolákból, a sajtóból, és legyen uralkodóvá az országban. Az 1848-as nemzeti forradalom, az azt követő szabadságharc, majd a Bach-korszak ellenforradalmi terrorja után létrejött kiegyezés 1867-ben már a magyar nemzeti államot teremtette meg.

A XIX. század végén aztán az egészséges nemzeti öntudat mellett a hazafiaskodó, néha szélsőséges nacionalizmus is helyet talált, és itt-ott hangadóvá lett országunkban. A magyar nemzeti függetlenségi és kulturális törekvések hatása alól a magyar nyelvű baptista testvérek sem tudták kivonni magukat. Ők is természetesnek tartották, hogy anyanyelvükön kívánták hallani az igehirdetést, csak magyarul tudtak imádkozni, majd azt igényelték, hogy a magyar nyelvű gyülekezetek magyar irányítás alatt önállóak, ill. függetlenek legyenek.

Ugyanakkor Magyarországon jelentős volt a német nyelvű lakosság és a németül beszélők száma. Már a XII. századtól több hullámban jelentős számban települtek hazánkba németek (Erdélybe, Felvidékre, Dunántúlra, Budapest környékére). A 400 éves Habsburg uralom csak erősítette a betelepüléseket és a német befolyást. Volt olyan Habsburg uralkodó (pl. *II. József*), aki a lakosság németesítésére is tudatosan törekedett. Mindezekből következett, hogy a hazánkban élő németek – mind külön nacionalista törekvés nélkül is – az uralkodó nemzethez tartozónak érezték magukat.

Német nyelvű baptista misszió Magyarországon

Az első baptisták országunkban német nyelvűek voltak: *Rottmayer János* és társai. *Meyer Henrik* országunk úttörő és szép eredménnyel munkálkodó baptista misszionáriusa pedig Németországból érkezett. Bár azt írja önéletrajzában: „jómagam is lelkes magyar vagyok”⁹⁹, mégis az a tény, hogy 46 évig élt és munkálkodott a magyarországi baptista misszióban, szerette a magyarokat, támogatta az induló magyar nyelvű missziót is, de nem tanult meg magyarul. Így természetes, hogy elsőrendű misszióterülete kezdettől fogva a német nyelvű lakosság volt. Szerette, és otthonának tekintette Magyarországot. Különösen az itt végzett munkáját. Amikor például (első) feleségével németországi rokonainak a meglátogatására utazott, ezt írja önéletrajzában: „Alig egy heti ott tartózkodás után ellenállhatatlan honvágy fogott el bennünket Budapest és munkám után”.¹⁰⁰

Az ő munkája pedig az evangéliumi misszió és gyülekezetek alapítása volt. Az általa alapított gyülekezetek nagy része természetesen német nyelvű volt: Budapest Wesselényi u., Újvidék, Heltau, Újpest, Budafoke, Pécs, Bonyhád, Egyházaskozár stb.

Az első magyar nyelvű gyülekezetek – pl. Nagyszalonta, Berettyóújfalu – szintén *Meyer Henrik* közvetlen missziós és szervezői tevékenységének a gyümölcsei. Az első magyar nyelvű missziómunkásokat is ő indította el munkába, tanácsolta őket, szervezte a munkájukat, de a magyar nyelvű gyülekezetek százai aztán ezeknek a hűséges magyar munkatársaknak – különösképpen *Kornya Mihálynak*, *Tóth Mihálynak* és *Seres Sámuelnek* – a munkálkodása által jöttek létre. *Meyer Henrik* ezekben a magyar gyülekezetekben is rendszeresen megfordult, de csak tolmács segítségével szolgált.

Meyer Henrik az egész ország lelkipásztora

Meyer Henrik természetesnek tartotta, hogy mind a német, mind a magyar nyelvű gyülekezetek az ő személyes lelkipásztori, sőt apostoli irányítása alá tartoznak, mind lelki, mind szervezeti, mind anyagi vonatkozásban. Például – mint már láttuk, 1893-ig valamennyi gyülekezet a helyi kiadásokon túl – az összes adakozásból összegyűlt pénzét a Budapest Wesselényi utcai központba küldte be. Ezt a pénzt aztán rendkívül precíz könyvelés és felelősségteljes pénzkezelés alá vetve, maga *Meyer Henrik* osztotta szét a missziómunkások részére a legkülönbözőbb missziós szükségek szerint. A missziómunkások kiválasztásában és kirendelésében is az ő egyedülálló tiszte és felelőssége érvényesült az egyre növekvő létszámú magyar nyelvű baptista gyülekezetekben is az egész ország területén. Természetesen mindig igénybe vette munkatársainak tanácsát, de a döntések jogát magának tartotta meg.

Megállapítható, hogy *Meyer Henrik* minden területen körültekintő, alapos és fegyelmezett volt, és munkatársaitól is ugyanezt igényelte. Egy példa: egy *Steffschek* nevű, jó adottságú és németül beszélő szepességi testvért az 1885–86-os tanévben kiküldte Hamburgba teológiai tanulmányok folytatására. *Steffschek* korábban kőműves volt. Szakmai tudását kihasználandó, 1886 őszén *Meyer* Budapestre hívta őt. A Wesselényi utcai imaház építkezésén pallérként dolgozott. A tél beálltával azon-

ban hazautazott. Amikor tavasszal újraindult az építkezés, *Meyer* hívta a munka folytatására. *Steffschek* testvér azonban azt írta, hogy nem engedik őt a gyülekezetek. *Meyer Henrik* ezen engedetlensége miatt azonnal megvonta tőle a támogatást. *Steffschek* aztán kivándorolt Amerikába, és ott baptista lelkipásztorként szolgált.

Tanulságos meghallgatni magát *Meyer Henriket* arra vonatkozóan, hogyan látta ő a maga helyét és szolgálatát a magyarországi baptista misszióban. Így ír erről egy 1894-ben kiadott körlevelében: „...az én állásom az egyesületben (a gyülekezetek szövetségében) a gyülekezetekhez olyan, mint amilyent ez országban többé egy testvér sem fog betölteni. És ez állásból, amelybe az Úr maga állított engem, nagy és komoly köteleességek és felelősségek hárulnak énreám, nemkülönben különös jogok is...” „Én kezdettől fogva minden gyülekezetnek tanítója és előjárója voltam, és vagyok is. Azért is igyekeztem mindenkinek szóval, tanáccsal és cselekedettel szolgálni.”¹⁰¹

Magyarok a Wesselényi utcai gyülekezetben

Az 1874-ben megalakult Wesselényi utcai gyülekezetben hamarosan magyar nyelvűek is megtértek, akik igényelték a magyar nyelvű igehirdetést. Eleinte tolmácsolással oldották meg, de 1879-től külön magyar nyelvű istentiszteleteket kezdtek tartani. Ezekben az években egy *Flór Albert* nevű testvér – foglalkozására nézve altiszt – kapott arra lehetőséget, hogy magyarul prédikáljon. *Meyer* így emlékezik erre: „Imatermünkben 1879 óta rendszeresen tartottunk magyar nyelvű összejöveteleket..., megengedtem, hogy a magyarok a kisteremben jöjjenek össze”. Aztán ezt írja: „Egy idő múlva észrevettem, hogy majdnem mindenki a magyar istentiszteleten vett részt, amely du. 2–4-ig tartott. Mire a mi istentiszteletünk 5 órakor megkezdődött, mindenki, érthetően, elfáradt.” „A kétnyelvű vasárnapi iskolában a német nyelvet fokozatosan elnyomták”. Ez a körülmény vezette *Meyert* arra, amit így ír le: „Kápolnánk tervezése idején még úgy gondolkodtam, hogy három, vagy négy nyelven hirdetjük majd az Igét, mire azonban az alapkötéletre került a sor, nagy veszélyt láttam ebben. Az alapkőbe egy olyan értelmű oklevelet falaztattam be, amely szerint a felépítendő imaház német lesz, német tagokkal.”¹⁰² Vagyis az elmagyarosodástól való félelmében *Meyer* beszüntette a külön, rendszeres, magyar nyelvű összejöveteleket. A magyarok ismét csak tolmácsolás útján hallgathatták az Igét. Tolmácsai voltak: *Eiler Ádám*, *Bodoky Lajos*, *Brassoványi Antal*.

1889-ben megtért *Csopják Attila*, aki kiválóan beszélt németül, de magyar volt. Mint számviteli tanácsos állami tisztviselőként dolgozott, iskolázott, sokat olvasott ember volt, írói, költői adottságokban is gazdagon megáldott. Már megtérése előtt is megjelentek írásai: versek, elbeszélések, egy regény és színdarabok.¹⁰³ *Meyer Henrik* merítette be, és hamarosan felismerte benne a jó adottságú munkatársat. Gyakran kérte tolmácsolásra, majd megengedte, hogy önállóan is és magyarul prédikáljon, de ehhez minden alkalommal *Meyer* írásbeli engedélyére volt szükség.¹⁰⁴ A Wesselényi utcai gyülekezetben egyre több magyar anyanyelvű tag volt, akik szerették és tisztelték lelkipásztorukat, de igényelték a magyar nyelvű alkalmakat.

Magyar fiatalok a hamburgi Teológián

A növekvő és szaporodó magyar gyülekezetek lelki munkásai sürgették, hogy magyar fiatalok teológiai képzést nyerjenek. *Meyer Henrik* támogatta a gondolatot és – korábbi kapcsolatai alapján – Hamburgba küldte őket tanulni, ahol Baptista Teológia működött. A választás a 24 éves szadai *Udvarnoki Andrásra* és a 26 éves, Földesről származó *Balogh Lajosra* esett. Mindketten már évek óta jelentős missziós tevékenységet folytattak. Például *Udvarnoki András* szolgálata által tértek meg az első ócsai hívők. „1887 tavaszán ócsai asszonyok felejthetetlen élmény részesei lettek a Tüske csárdában. Felállt egy alig 22 éves fiatalember – egyszerű vászongatyás, lajbis parasztfiú –, és az egész közönség néma ámulatára, magával ragadó isteni erővel Jézus Krisztusról, Isten szeretetéről és a megtérés szükségességéről kezdett beszélni”.¹⁰⁵ *Udvarnoki András* volt ez a bátor bizottságtévő, aki már 7 évvel ezelőtt tért meg, és *Meyer Henrik* merítette be. Az asszonyok hívására missziómunkát kezdett Ócsán, és az érdeklődőket a Budapest Wesselényi utcai gyülekezetbe irányította. Ilyen és ehhez hasonló előzmények után érthető, hogy őt is javasolták a hamburgi tanulmányokra.

Balogh Lajos ifjúkoráról ezt írja *Nagy Ferenc*: „Derecskén, 1882. május elsején a Kálló folyóban *Kornya Mihály* bemerítette. *Balogh Lajos* ettől a pillanattól kezdve érezte a szolgálatra való elhívást, és lelkes hirdetője lett az evangéliumnak. Az egyszerű, csak elemi iskolát végzett ember rövidesen kitűnt krisztusi magatartásával és szónoki képességével. 1882–84-ig szülőfalujában, a földesi gyülekezetben munkálkodott, ahol atyja házában tartották az istentiszteleteket. 1885–88-ig pedig Budapestről kezdve az ország legtávolabbi városaiban és falvaiban is hirdette az evangéliumot.”¹⁰⁶

A két ifjú 1889. augusztus 30-án kezdte meg tanulmányait Hamburgban. *Meyer Henrik* így ír kiküldetésükről: „Ifjakat kerestem, akiket Hamburgba szerettem volna küldeni a Szemináriumba. A legfontosabb személyi kérdések tekintetében mások ajánlására voltam utalva, mert nem ismertem minden ifjút. Két fiatal testvér személyére hívták fel a figyelmemet, az egyik *Balogh Lajos*, akit *Kornya* testvér merített alá, a másik egy szadai pestkörnyéki ifjú, névszerint *Udvarnoki András*. Mindkettő szegény napszámba járó ifjú. A német nyelv elsajátítása céljából Pestre jött... Nyelvtanulmányaik mellett iratterjesztői munkát vállaltak. ...Új öltöny vásárlására én adtam pénzt... Mikor elutaztak, az új ruhát vették fel. Azt mondtam nekik: Testvérek, ha én utazom, az útra sohasem veszem fel a legjobb ruhámat: Később tudtam meg, hogy ezzel nagyon megsértettem őket.”¹⁰⁷

A nyelvtanulásuk nem vezethetett jelentős eredményre, mert kiutazásukról ezt írja *Csopják Attila*: „Mikor Németország első vasútállomására értek, letartóztatták őket, és a rendőrség elé vitték, ahol kissé komikus jelenetek játszódtak le. A rendőrség nem tudott magyarul, a fiúk pedig nem tudtak németül. Másnap reggelig ott tartották, aztán szabadon eresztették őket”.¹⁰⁸ Hamburgban aztán gyorsan elsajátították a német nyelvet, és kiváló eredménnyel végezték el a 4 éves Szemináriumot. Tanáraik szerették és nagyrabecsülték őket.

Közben 1892-ben a hamburgi kolerajárvány miatt hosszabb szünetet Magyarországon töltött a két tanuló. Erre az időre esett *Meyer Henrik* 50. születésnapja, amelyet a Wesselényi utcai gyülekezet istentisztelet keretében ünnepelt meg. Ezen az alkalmon *Udvarnoki András* ünneprontó módon szólalt fel. *Meyer* így emlékezik vissza erre: „*Udvarnoki* testvér az iskolai szünet alatt akkor éppen Budapesten tartózkodott. Az ünnepélyen beszélt, s komoly szemrehányást tett a testvéreknek, hogy születésnapomat így módon ünneplik”.¹⁰⁹ Kétségtelen, hogy egy fiatal teológus részéről csaknem túlságosan is bátor fellépés volt *Udvarnoki* felszólalása. Egyúttal jelezte azt a feszültséget, amely már a fiatalok tanuló évei alatt kialakult köztük és *Meyer* között, illetve a magyar baptista vezetők nagy része és *Meyer* között.

A Hamburgban tanuló fiatalok panaszleveleket kaptak főként a Wesselényi utcai magyaroktól. Panaszolták, hogy a magyarok nem tarthatnak külön alkalmakat. *Udvarnokiék* a hamburgi tanárok elé tárták az ügyet, azok pedig a németországi Misszióbizottság elé vitték. E bizottság megbízásából aztán az egyik tanár, *Fetzer* testvér, levelet írt *Meyernek*. Így emlékezik meg erről a levélről önéletrajzában *Meyer Henrik*: „Számomra szörnyű volt az a tudat, hogy német ember vagyok, és szószékem van. Magyarul nem tudok, és német emberek biztatnak arra, hogy szószékemet a magyaroknak is engedjem át.”¹¹⁰

Kornya Mihály ebben az időben még lelkes támogatója volt a Hamburgban tanuló fiataloknak. Adatunk van például arról, hogy 1892-ben *Kornya* egy tehénnek az árát küldte el Hamburgba, hogy a két tanuló télikabátot vásárolhasson magának.

Tahitótfalu Udvarnoki Andrással önállóság

1893 nyarán *Udvarnoki András* és *Balogh Lajos* – tanulmányaikat befejezve – hazatértek. Megérkezésük erjedést indított el a magyar nyelvű gyülekezetekben. *Meyer Henrik* – mint már ismeretes – azzal a kész tervvel fogadta őket, amelyet 1893 májusában a nagyváradi missziós konferencián határoztak le. Eszerint *Udvarnoki András* *Tóth Mihály*, *Balogh Lajos* pedig *Kornya Mihály* missziós területére ment volna kolportóri és segítői szolgálatra. A fiatalok azonban nem fogadták el ezt a beosztást, illetve – egyes adatok szerint – őket sem látták volna szívesen a kijelölt helyen. Ugyanakkor sok magyar gyülekezetben – amelyek már korábban ismerték a két végzett teológust – nagyon várták a hazatérésüket, és igényelték a szolgálatukat.

A fiatalok – tanulmányaik és németországi tapasztalataik alapján – szervezetileg sem értettek egyet a magyarországi állapotokkal. Ők az önálló és független gyülekezetek szemléletét képviselték. Látásuk szerint – amelynek hangot is adtak – az önálló gyülekezetek önkéntes társulása hozza létre a gyülekezetek szövetségét. De a gyülekezetek mind lelkileg, mind anyagilag legyenek önállóak és függetlenek. Érthető, hogy szemléletükkel szembekerültek *Meyer Henrikkel*, aki az akkor négyezrenyi főből álló és több száz gyülekezetben élő baptista egyetlen lelkipásztorának tekintette magát. *Kornya Mihály* és *Tóth Mihály* – bár magyarok voltak – a korábbi szoros és meleg kapcsolatuk alapján továbbra is egyértelműen elfogadták *Meyer Henrik* mindenre kiterjedő irányítását és vezetését, és – ha voltak is átmeneti

megingásaik – ők is szembekerültek a fiatalokkal. *Seres Sámuel* – aki *Meyer Henrik* mellett Közép-Magyarország magyar nyelvű igehirdetője volt – előbb szintén eddigi vezetője mellett maradt, de hamarosan (mint látni fogjuk) ő is a magyarok önállósulása mellé állt.

A magyar gyülekezetek elszakadását és önállósulását *Szabó András*, illetve a tahitótfalui gyülekezet kezdeményezte. *Szabó András* 1860-ban született Tahitótfaluban. Megtérése előtt volt pásztor, molnár, takács, földműves, ács, majd, mint hajós járt a Dunán. 29 éves korában tért meg, és bemerítése után 2 héttel már más gyülekezetben hirdette az Igét. Hamarosan ő lett a szigeten levő 3 gyülekezet legtekintélyesebb vezetője (Tahitótfalui, Pócsmegyer, Szigetmonostor). A lelkipásztori tiszttel ekkor az egész Duna–Tisza közén és a Budapest környéki magyar gyülekezetben *Seres Sámuel* töltötte be *Meyer Henrik* munkatársaként.

Szabó András részletesen leírta a szigeti gyülekezetek elszakadásának és önállósulásának történetét. „Alig vártuk – írja –, hogy a két fiatal testvér is megkezdhesse a munkát az országban, de *Meyer Henriknek* egy intézkedése keresztülhúzta terveinket”. *Szabó András* részére *Tóth Mihály* tárta fel a „titkot” *Udvarnokiék* tervezett missziós beosztásáról. A tahitótfalui gyülekezet tagjai erre egyhangúan elhatározták, hogy „minden áldozatot meghoznak azért, hogy *Udvarnoki András* Pest megyében maradjon..., ha mindenüket eladják is!”¹¹¹ A két fiatal otthonukban, Szadán és Földesen – a róluk szóló határozatokról mit sem tudva – várakoztak. Ekkor történt, hogy *Tóth* és *Szabó* egy budapesti missziós megbeszélés után együttutaztak Tahitótfaluba, és onnan gyalog mentek Szadára, ahol *Szabó András* tanúja volt, amikor *Tóth* „felszólította *Udvarnoki* testvért, hogy menjen vele”. *Udvarnoki* így válaszolt: „El-mehetek, mert teljesen magamra vagyok hagyva... egy gyülekezet sem hívott még egyikünket sem”. Erre *Szabó András* megkérdezte: „Ha egy 60 tagú gyülekezet meghívna őt, hajlandó lenne-e a meghívást elfogadni?” *Udvarnoki András* így válaszolt: „Ha a meghívás egyhangúlag történne, elfogadnám a meghívást”. A meghívás hamarosan a gyülekezetben megtörtént. Három tagú bizottság ment Pestre jóváhagyást kérni, de *Meyer Henrik* egy egész napig tartó tárgyalás után sem fogadta el a gyülekezetek álláspontját. *Meyer* ezután Tahitótfalun a gyülekezetek tagjait személyesen igyekezett álláspontjuktól eltéríteni. Mintegy 40 kérdésre egyenként kellett válaszolniuk. Valamennyien megmaradtak elhatározásuk mellett. Mivel pedig *Meyer Henrik* sem volt hajlandó változtatni a fiatalokra vonatkozó határozaton, a gyülekezet átadta a már elkészített kilépési nyilatkozatát, és ezzel elszakadtak a Wesselényi utcai gyülekezettől, valamint *Meyer Henrik* vezetésétől. Ezzel megalakult az első önálló és független magyar baptista gyülekezet. Ezután kapta kézhez *Udvarnoki András* a gyülekezet meghívását, aki eddig mit sem tudott a tahitótfalusiak hadakozásáról.¹¹²

Tahitótfalui bátor lépését hamarosan többen követték. Jelentős volt, hogy a Wesselényi utcai gyülekezetből *Csopják Attila* vezetésével kilépett 6 magyar nyelvű testvér, és Tahitótfaluhoz csatlakoztak. Nagy lelkesedéssel és buzgósággal kezdtek el Budapesten a magyar nyelvű evangéliumi missziót, és a VIII. kerületi Nagytemplom utcában helységet béreltek a gyorsan növekvő gyülekezet számára. Ez a mai

Nap utcai gyülekezet előzménye. 1893 novemberében az erzsébetfalvi gyülekezet is csatlakozott a magyar nyelvű önálló gyülekezetekhez.

A tahitótfalusiak, majd a Wesselényi utcai gyülekezetből elkülönülő 6 magyar testvér bátor és kényszerű lépésére rendkívül hevesen reagált *Meyer Henrik*. Javaslataira kizárta őket a Wesselényi utcai gyülekezet. Ez a kizárás azonban a már önállósult magyar gyülekezeteknek csak még nagyobb függetlenséget biztosított. *Meyer* a következő évben, 1894 elején szintén elindított egy magyar nyelvű gyülekezetet Budapesten *Bodoki Lajos* vezetésével, előbb a Bérkocsis utcában, majd a VIII. József u. 12. szám alatt. *Dr. Tressánszki Vilmos* „dac” gyülekezetnek nevezte történelmi írásában, mivel kifejezetten azért hozták létre, hogy e gyülekezetben a magyarok megmaradjanak *Meyer* vezetése alatt. Isten kegyelmesen tekintett a két magyar nyelvű budapesti kezdeményezésre és „jókedvében” mindegyiket növekedéssel áldotta meg.

Hajdúböszörmény Balogh Lajossal önállósul

Balogh Lajos Hamburgból hazatérve visszatért Földesre szülei házához. Ő sem foglalta el a neki szánt beosztást *Kornya Mihály* mellett. Két központi jelentőségű kelet-magyarországi gyülekezet is hívta lelkipásztornak: Nagyvárád és Hajdúböszörmény. Hajdúböszörményt választotta.¹¹³ *Meyer Henrik* a kelet-magyarországi gyülekezetek önállósulását nem fogadta olyan ellenállással, mint a tahitótfalusiak elszakadását. Sőt, maga is részt vett azon a Berettyóújfaluban 1894. február 19-én tartott közgyűlésen, amelyen az előző évben Nagyvárádon *Kornya Mihály* körzetének meghatározott területet kettéosztották. Az illetékes bizottság *Lisztes Mihályt* bízta meg a földrajzi elosztással. *Kornya Mihály* munkaföldje maradt: Nagyvárád, Hegyközsáldobágy, Biharpüspöki, Pusztajlak, Fugyivásárhely, Biharcstár, Szentjobb, Bihardiószeg, Hegyközszentimre, Szalárd, Kóly, Jakóhodos, Kolozsvár, Örvénd, Pósalaka, Kisjenő, Székelyhíd, Siter és Érsemlyén. *Balogh Lajos* munkaterülete lett: Hajdúböszörmény, Debrecen, Karcag, Kunhegyes, Törökszentmiklós, Földes, Báránd, Derecske, Berettyóújfalú, Konyár, Mezőkeresztes, Bakonszeg, Hajdúnánás. Az elosztást követően *Balogh Lajost* felavatták a lelkipásztori szolgálatra, az avatáson *Meyer Henrik* is közreműködött.

Az elosztást azonban nem mindegyik gyülekezet vette tudomásul. Így *Boros Imre* vezetésével és Nagyvárád központtal további gyülekezetek szakadtak el *Kornya Mihály* irányítása alól. *Boros Imre* pedig a magyar nyelvű gyülekezetek önállósulásának volt a híve.

Balogh Lajos 1894 márciusában tartotta meg a hozzá csatolt gyülekezetek első közgyűlését Hajdúböszörményben. Itt határozták el, hogy *Lisztes Mihályt*, mint ének mestert, *Balogh Mártont* (*Lajos* testvérét) pedig, mint evangélistát alkalmazza az új körzet. Itt döntöttek abban is, hogy *Balogh Lajos* Földesről, *Lisztes Mihály* pedig Berettyóújfaluból költözzék a körzet központjába, Hajdúböszörménybe. Ennek a gyülekezetnek 1894-ben 98 tagja volt. A Hajdúböszörményi Gyülekezet ettől kezdve évtizedeken át az ország egyik legdinamikusabb missziós és szellemi központja lett a baptista missziónak.

A Duna–Tisza köze Seres Sámuellel önállósul

Seres Sámuel 1894 nyaráig Meyer Henrik beosztott munkatársaként, mint felavatott vén munkálkodott, hozzá való hűségben és iránta való engedelmisségben. A magyar nyelvű gyülekezetek önállósulási törekvését azonban nem lehetett megállítani. 1894. augusztus 27-én a Duna–Tisza közti gyülekezetek Szadán – Meyer Henrik nélkül – közgyűlést tartottak, és jegyzőkönyvileg kimondták az összes e területen lévő magyar gyülekezetek önállóságát és függetlenségét a Wesselényi utcai gyülekezettől és Meyer Henriktől. Ez a szakadás ismételten közlőről érintette Meyert. Ő októberben Kiskőrösre hívott össze konferenciát. Erre így emlékezik Meyer: „A kiskőrösi konferencián megkérdeztem a testvéreket, hogy kívánják-e, vagy legalább helyeslik-e, ha a vezetéstől visszavonom magam? A testvérek nyilatkoztak, hogy nem kívánják, és meg is kértek, hogy maradjak vezetőjüknek, és engedelmet és hűséget ígértek.”¹¹⁴

November 18-án Szadán újabb konferencián a magyar gyülekezetek megerősítették elszakadásukat. Ezt követően Meyer Henrik és Seres Sámuel hosszú (5 óra – féléjszakás) beszélgetéseken igyekeztek megegyezésre jutni, de nem sikerült azonos látást kialakítaniuk. Ekkor született meg Meyer Henrik második körlevele a Seres-ügyben. Ebben a körlevélben – 1894. december 7-én – közölte a gyülekezetekkel, hogy Seres Sámuel megfosztották véni tisztétől. „A felavatására ő már nem hivatkozhat, az ezzel összefüggő jogai elvették tőle!” Indoklás: „megy a kizártakkal”, „velük mindig jobban szövetséget köt”.¹¹⁵ Ezek után a Budapest környéki és a Duna–Tisza közti magyar gyülekezetek önállóan szervezték a terület misszióját. Észak-Duna–Tisza köze Udvarnoki András, Dél-Duna–Tisza köze pedig Seres Sámuel irányítása alá került. Seres Sámuel Kiskunhalasra költözött, Udvarnoki András előbb Őrszentmiklóásra, majd még 1895-ben Budapestre tette át missziós központját. Ezután került sor Udvarnoki András lelkipásztori felavatására (1896. június 3-án), amelyen Seres Sámuel elnökölt. Meyer Henrik nem vett részt rajta. Eljött viszont Boros Imre Nagyváradról.¹¹⁶

Az önállósulási törekvések értékelése

Fájdalmas események és feszültségek voltak ezek, de történelmi tények, amelyeket nem lehet elhallgatnunk. Másrészt megállapítható, hogy egy dinamikusan fejlődő, teljesen új közösség születésével, illetve szervezeti kialakulásával járó vajúdas korszaka volt ez. Az ellentétet motiválta a nemzeti érzés, a különböző látás, de az emberi gyarlóság is. Ugyanakkor ki kell mondanunk, hogy őszinte Krisztus iránt való buzgóságot és hűséget, a legteltesebb jószándékot egyik oldalon sem lehet kétségbe vonnunk. A történelem, az idő mindenestre a magyar gyülekezetek önállósodásra való törekvését igazolta. Természetesnek kell tartanunk, hogy az immár létszámban is nagy többséget képviselő magyar ajkú gyülekezetek nem tartották hosszú távon elfogadhatónak a német nyelvű gyámkodást. Másik oldalon viszont Meyer Henrik szíve és felelősségérzete együtt nőtt a gyülekezetek számával, és ő minden gyülekezetért, sőt valamennyi tagért atyai felelősséget táplált magában

Isten előtt. Ezért volt számára nehéz tudomásul venni a „férfivá serdülő” gyülekezetek önállósulását és elszakadását.

Tanulságos, hogy Meyer két korábbi főmunkatársa, *Kornya Mihály* és *Tóth Mihály* – noha ők is magyarok voltak – mindvégig megmaradtak tisztelt vezetőjük és barátjuk, *Meyer Henrik* mellett. Ugyanakkor megállapíthatjuk, hogy a magyar gyülekezetek önállósulása „visszafelé is hatott”, vagyis ezek után *Meyer Henrik* is sokkal nagyobb önállóságot biztosított mind a gyülekezeteknek, mind a munkatársaknak.

Az önállósulási és elkülönülési folyamat legnagyobb vesztese, a legeredményesebb missziómunkás, *Kornya Mihály* volt. Mint láttuk az 1893-as tavaszi missziókerületi felosztás nyomán felszámolta nagyszalontai otthonát, és rövid derecskei tartózkodás után Nagyváradon vásárolt házas ingatlant, és oda költözött. Itt remélte kialakítani új missziós központját. A környékbeli gyülekezetek azonban elfordultak tőle, illetve *Meyer Henriktől*, akihez viszont ő ragaszkodott. Az 1894-es berettyóújfalui felosztás nem valósult meg. Isten azonban – hosszú évek nehéz vajúdása után – ismét felemelte kedves emberét, és új „nagykaput” nyitott számára az érmelléki és főként a szilágysági misszióban. 1900-tól Bihardiószeg központtal minden eddiginél nagyobb gyümölcsözést hozott szolgálata.

Isten pedig kegyelemmel nézte a Hozzá ragaszkodó, országa építésében buzgón munkálkodó, de egymással – a jó ügy érdekében – viszálykodó tanítványait, és mindegyiknek megáldotta a munkáját.

Kovács Géza

Jegyzetek

1. Eccelmann Ottó: Meyer Henrik, a magyarországi baptisták úttörője 1842–1919. = Der Wahrheitzeuge, 1935. 3. sz.
2. Meyer Henrik Önéletrajza. Ford. Fejér Gyula. Budapest, 1960. 6. Kézirat. A Magyarországi Baptista Egyház Levéltára
3. Uo.
4. Szebeni Olivér: Meyer Henrik születésének 125. évfordulójára. = Theologiai Szemle, 1967. 294.
5. ifj. Rottmayer János visszaemlékezése. = Emléklapok. Szerk. Somogyi Imre. Budapest, 1948. (Jubileumi füzetek 2.) 27.
6. Szekfű Gyula: Magyar történet. A tizenkilencedik és a huszadik század. Budapest 1934. (Hóman Bálint – Szekfű Gyula: Magyar történet. 7. köt.) 308.
7. Tóth Endre: A magyar református egyház a századforduló idején. = Református Egyház, 1951. 4. sz. 22.
8. Haraszi Sándor: Előszó. = Kirner A. Bertalan: Kornya Mihály krónikája. Békés, 1949. 14.
9. Mészáros Kálmán: Meyer Henrik munkássága kora egyházi és társadalmi viszonyainak tükrében. = Theologiai Szemle, 1974. 116–120

10. Szekfű Gyula: i. m. 345.
11. Mészáros Kálmán: Meyer Henrik munkássága kora egyházi és társadalmi viszonyainak tükrében. = *Theologiai Szemle*, 1974. 119.
12. Idézi Tóth Endre: i. m. 21.
13. Győri Kornél: A baptista parasztprofétákról. = *Theologiai Szemle*, 1967. 154–155.
14. Márkus Mihály: Liberalizmus és újortodoxia. = *Tanulmányok a Magyarországi Református Egyház történetéből 1867–1978*. Budapest, 1983. (*Studia et Acta Ecclesiastica V.*) 157.
15. Tóth Endre: i. m. 20–23.
16. Márkus Mihály: Liberalizmus és újortodoxia. i. m. 158.
17. Uo. 160.
18. Márkus Mihály: Közvetítő és ébresztő teológia. = *Tanulmányok a Magyarországi Református Egyház történetéből 1867–1978*. Budapest, 1983. (*Studia et Acta Ecclesiastica V.*) 180–181.
19. Bányai Jenő: Rottmayer János. = *Béke hírnök*, 1963. 6. sz.
20. Márkus Mihály: Közvetítő és ébresztő teológia. i. m. 180–181.
21. Uo. 182.
22. Tóth Endre: i. m. 28.
23. Uo. 29.
24. Szigeti Jenő: A magyarországi szabadegyházi közösségek keletkezése és a protestáns egyházak. = *Theologiai Szemle*, 1976. 71–73.
25. Mészáros Kálmán: A Pécsi Baptista Gyülekezet története. Budapest, 1978. 65.
26. Szigeti Jenő: i. m. 72.
27. Zentai László: A Berettyóújfalusi Baptista Gyülekezet története, Lisztes András írása alapján. Kézirat. 1963. 1. A kézirat lelőhelye: Kovács Géza történelmi gyűjteménye.
28. Zentai László: i. m. 2.
29. Bányai Jenő: Az erdélyi és alföldi baptista misszió kezdetei. = *Theologiai Szemle*, 1966. 30.
30. Kiss Ferenc: Magyar parasztproféták. = Broadbent, Edmund Hamer: *Zarándok gyülekezet*. Függelék. Stuttgart, 1963. 374. újabb kiadása: Budapest, 1990.
31. Meyer Henrik: i. m. 34.
32. Uo. 35.
33. Uo.
34. Uo. 42–43.
35. Bányai Jenő: Rottmayer János. = *Béke hírnök*, 1963. 6. sz.
36. Mészáros Kálmán: A Magyarországi Baptista Egyház vázlatos története. Budapest, 1985. (A Baptista Teológiai Akadémia jegyzete) 47.
37. Meyer Henrik: i. m. 58.
38. Harminc esztendő az Újpesti Baptista Gyülekezet életéből. Budapest, 1931. 21. és 59.
39. Meyer Henrik: i. m. 59.
40. Uo. 63–64.
41. Herjeczki András feljegyzése Potzner Pálné elbeszéléséből 1960. aug. 1-én. Kézirat. Lelőhelye: Kovács Géza történelmi gyűjteménye.
42. Szebeni Olivér: Magyar baptista missziótörténelem. Budapest, 1990. (A Baptista Teológiai Akadémia jegyzete) 21.
43. Szigeti Jenő: i. m. 74.
44. Mészáros Kálmán: A Magyarországi Baptista Egyház vázlatos története. Budapest, 1985. (A Baptista Teológiai Akadémia jegyzete) 39.
45. Uo. 45.

46. Szebeni Olivér: Magyar baptista missziótörténelem. Budapest, 1990. (A Baptista Teológiai Akadémia jegyzete) 22.
47. Kovács Géza: Meyer Henrik. = Békehírnök, 1963. 4. sz.
48. Somogyi Imre: Meyer Henrik. = Lelki élet, 1948. 6. sz.
49. Kirner A. Bertalan: Kornya Mihály baptista úttörő parasztapostol krónikája. Békés, 1949. 29–38.
50. Uo. 47.
51. Uo. 84.
52. Sólyom Miklós: A Szadai Baptista Gyülekezet rövid története. 1963. Kézirat. 1–3. Kovács Géza történelmi gyűjteménye.
53. Mészáros Kálmán: Felfedező úton a nagy úttörők nyomában. = Theologiai Szemle, 1993. 231.
54. Kiss László: Erdélyi magyar baptista missziótörténet. 1995. Kézirat. 22–23. A Magyarországi Baptista Egyház Levéltára.
55. Uo. 20–21.
56. Petrik Ádám: A magyar nyelvű baptista misszió különválása. 1964. Kézirat. 21. Kovács Géza történelmi gyűjteménye.
57. Szebeni Olivér: Magyar baptista missziótörténelem. i. m. 20.
58. Mészáros Kálmán: A Magyarországi Baptista Egyház vázlatos története. Budapest, 1985. (A Baptista Teológiai Akadémia jegyzete) 42.
59. Mészáros Kálmán: Felfedező úton a nagy úttörők nyomában. = Theologiai Szemle, 1993. 230–234.
60. Kiss László: A magyar baptista misszió első zászlóhordozója. 1994. Kézirat. 14. A Magyarországi Baptista Egyház Levéltára.
61. Szebeni Olivér: A baptista misszió kezdete a Duna–Tisza közén = Békehírnök, 1963. 19. sz.
62. Kiss László: A magyar baptista misszió első zászlóhordozója. 1994. Kézirat. 14. A Magyarországi Baptista Egyház Levéltára.
63. Szebeni Olivér: A baptista misszió kezdete a Duna–Tisza közén. = Békehírnök, 1963. 19. sz. 6.
64. Pócsik Béla: A Rákoscabai Baptista Gyülekezet történetéből. 1963. Kézirat. 2. Kovács Géza történelmi gyűjteménye
65. Tóth József: Rákoscabai baptista misszió történelme. 1951. 2. A Magyarországi Baptista Egyház Levéltára.
66. Alexa Popovici: Istoria Baptistilor din Romania. I. köt. Chicago, 1975. 62–63. Fordította Bondár Ferenc. A magyar szöveg kéziratban van meg.
67. Csopják Attila: Képek a magyarországi baptista misszió történetéből. Budapest, 1928. 19.
68. Szebeni Olivér: A baptista misszió kezdete a Duna–Tisza közén. = Békehírnök, 1963. 19. sz. 6.
69. Uo. 7.
70. Meyer Henrik körlevele 1894. november 14-én. A Magyarországi Baptista Egyház Levéltára
71. Csopják Attila: i. m. 20.
72. Kovács Géza: A baptista evangéliumi misszió elindulása Békésen. Békés, 1991. (Emlékkönyv a Békési Baptista Gyülekezet 100 éves jubileumára) 9.
73. Balogh Lajos: A Hajdúbosszörményi Baptista Gyülekezet Emlékkönyve. Hajdúbosszörmény, 1912. 3.
74. Uo. 6.
75. Kiss László: Erdélyi magyar baptista missziótörténet. 1995. Kézirat. 16. A Magyarországi Baptista Egyház Levéltára.

76. Uo. 17.
77. Uo. 18.
78. Antal Ferenc: 110 éves a Nagyváradi Baptista Gyülekezet. Szeretet naptár. 1995. Nagyváradi, 1995. 55.
79. Kiss László: Erdélyi magyar baptista missziótörténet. 1995. Kézirat. 26–27. A Magyarországi Baptista Egyház Levéltára.
80. Uo. 28.
81. Csopják Attila: i. m. 93.
82. Kiss László: Erdélyi magyar baptista missziótörténet. 1995. Kézirat. 31–33. A Magyarországi Baptista Egyház Levéltára
83. Uo. 34.
84. Beke György: Szilágysági hepe-hupa. Bukarest, 1975. Riportkönyv, 5.
85. Kiss László: Erdélyi magyar baptista missziótörténet. 1995. Kézirat. 49–50. A Magyarországi Baptista Egyház Levéltára
86. Kovács Géza: Gyülekezeteink élete az első évtizedekben. = Békehírnök, 1963. 12. sz. 6.
87. Uo. 7.
88. Csopják Attila: i. m. 17.
89. Szebeni Olivér: Magyar baptista missziótörténelem. Budapest, 1990. (A Baptista Teológiai Akadémia jegyzete) 27.
90. Balogh Lajos: i. m. 4.
91. Bányai Jenő: Lisztes Mihály (1849–1898.) = Békehírnök 1962. 10. sz.
92. Kőrösi István levele 1963. Kézirat. Kovács Géza történelmi gyűjteménye.
93. Csopják Attila: i. m. 29.
94. ifj. Rottmayer János visszaemlékezése. i. m. 27.
95. Mészáros Kálmán: A Magyarországi Baptista Egyház vázlatos története. Budapest, 1985. (A Baptista Teológiai Akadémia jegyzete) 37.
96. Harminc esztendő az Újpesti Baptista Gyülekezet életéből. Budapest 1931. 25.
97. Mészáros Kálmán: A Magyarországi Baptista Egyház vázlatos története. Budapest, 1985. (A Baptista Teológiai Akadémia jegyzete) 38.
98. Balogh Lajos: i. m. 8.
99. Meyer Henrik: i. m. 84.
100. Uo. 28–29.
101. Meyer Henrik körlevele a Pest megyei gyülekezeteknek 1894. november 14-én. Kézirat. A Magyarországi Baptista Egyház Levéltára.
102. Meyer Henrik Önéletrajza. i. m. 72.
103. Csopják Attila: 1853–1934. Önéletrajz. = Békehírnök 1963. 18. sz.
104. Petrik Ádám: A magyar nyelvű baptista misszió különválása. 1964. 15. Kézirat. Kovács Géza történelmi gyűjteménye
105. Kovács Géza: Ócsai Baptista Gyülekezet története. Ócsa, 1962. 7. Kézirat. Kovács Géza történelmi gyűjteménye
106. Nagy Ferenc: Balogh Lajos 1863–1919. = Békehírnök 1963. 17. sz.
107. Meyer Henrik Önéletrajza. i. m. 71.
108. Csopják Attila: Képek a magyarországi baptista misszió történetéből. Budapest, 1928. 26–27.
109. Meyer Henrik Önéletrajza. i. m. 73.
110. Uo.
111. Szabó András: A Táhótófalusi Baptista Gyülekezet keletkezése. 2. Kézirat. Kovács Géza történelmi gyűjteménye

112. Uo. 3.
113. Balogh Lajos: i. m. 4.
114. Meyer Henrik körlevele 1894. november 14-én. 4. Kézirat. A Magyarországi Baptista Egyház Levéltára
115. Meyer Henrik körlevele 1894. december 7-én. Kézirat. A Magyarországi Baptista Egyház Levéltára
116. Szebeni Olivér: Magyar baptista missziótörténelem, Budapest, 1990. (A Baptista Teológiai Akadémia jegyzete) 31.